

Hamaratowowt'iwn Naxkin K'agak'akan Zogovoy ew Tegekagir K'nnic Yanjnazogoy

Hamaratowowt'iwn Naxkin K'agak'akan Zogovoy ew Tegekagir K'nnic Yanjnazogoy. 1929.

1/ Les contenus accessibles sur le site Gallica sont pour la plupart des reproductions numériques d'oeuvres tombées dans le domaine public provenant des collections de la BnF. Leur réutilisation s'inscrit dans le cadre de la loi n°78-753 du 17 juillet 1978 :

*La réutilisation non commerciale de ces contenus est libre et gratuite dans le respect de la législation en vigueur et notamment du maintien de la mention de source.

*La réutilisation commerciale de ces contenus est payante et fait l'objet d'une licence. Est entendue par réutilisation commerciale la revente de contenus sous forme de produits élaborés ou de fourniture de service.

Cliquer [ici pour accéder aux tarifs et à la licence](#)

2/ Les contenus de Gallica sont la propriété de la BnF au sens de l'article L.2112-1 du code général de la propriété des personnes publiques.

3/ Quelques contenus sont soumis à un régime de réutilisation particulier. Il s'agit :

*des reproductions de documents protégés par un droit d'auteur appartenant à un tiers. Ces documents ne peuvent être réutilisés, sauf dans le cadre de la copie privée, sans l'autorisation préalable du titulaire des droits.

*des reproductions de documents conservés dans les bibliothèques ou autres institutions partenaires. Ceux-ci sont signalés par la mention Source gallica.BnF.fr / Bibliothèque municipale de ... (ou autre partenaire). L'utilisateur est invité à s'informer auprès de ces bibliothèques de leurs conditions de réutilisation.

4/ Gallica constitue une base de données, dont la BnF est le producteur, protégée au sens des articles L341-1 et suivants du code de la propriété intellectuelle.

5/ Les présentes conditions d'utilisation des contenus de Gallica sont régies par la loi française. En cas de réutilisation prévue dans un autre pays, il appartient à chaque utilisateur de vérifier la conformité de son projet avec le droit de ce pays.

6/ L'utilisateur s'engage à respecter les présentes conditions d'utilisation ainsi que la législation en vigueur, notamment en matière de propriété intellectuelle. En cas de non respect de ces dispositions, il est notamment passible d'une amende prévue par la loi du 17 juillet 1978.

7/ Pour obtenir un document de Gallica en haute définition, contacter reutilisation@bnf.fr.

ՀԱՄԱՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽԿԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ

Ե Ի

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՔՆՆԻՉ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՈՅ

1929

ՏՊԱԳՐ. Յ. Մ. ՍԷՅԵԱՆ

21

Ազնուաշուք Տիար Ասեմապետ

ՊԱՏԿ. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

(ԵՐԵՍՈՒՆ ԵՒ ԻՆՆԱՄՍԵԱՅ ՀԱՄԱՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳ. ՔԱՂԱՔ. ԺՈՂՈՎՈՅ)

(1922 Դեկտ. 25 եւ 1926 Մարտ 17)

Ազգ. Կեդր. Վարչութեան Քաղաք. Ժողովը 25 Դեկտ. 1922ին պաշտօնի ձեռնարկելով, իր առաջին նիստը գումարեց նորընտիր Պատկ. Տեղապահ Տ. Գէորգ Ս. Արքեպ. Արալանեանի նախագահութեան ներքեւ եւ ատենապետութեամբ Յարութիւն Էֆ. Մաստիչեանի, որ Պատ. Ժողովէդ իրեն տրուած իրաւասութեան համաձայն հետեւեալ կերպով կազմած է Ժողովը:

Տեարք Յարութիւն Մաստիչեան, (ատենապետ), Տօքթ. Անտրէ Վահրամ, (ատենադպիր), Արշակ Էսաեան, Բիւզանդ Քէչեան, Լեւոն Թօփալեան, Հայկ Անտոնեան, Պէրճ Քէրէսթէճեան, Պետրոս Խորասանեան, Արամ Գարակէօզեան, Սարգիս Գարակէօզեան, Ստեփան Արապեան, Ստեփան Կուրտիկեան, Բերովբէ Տամատեան եւ Տօքթ. Գ. Ֆրնտզլեան:

Ասոնցմէ Բիւզանդ Քէչեան, Արշակ Էսաեան, Արամ Գարակէօզեան, Սարգիս Գարակէօզեան անմիջապէս հրաժարած են, ու ասոնց տեղ Ատենապետ Էֆ. իր ստացած իրաւասութեամբք անդամ կարգած է 1923 յունվարին սկիզբները Տեարք Սիմոն Մելքոնեան եւ Խաչիկ Գէորգեան:

Անկէ յետոյ զանազան ժամանակներու մէջ վերոյիշեալներէն հրաժարած են Ս. Արապեան, Տօքթ. Ֆրնտզլեան, Լեւոն Թօփալեան, Պէրճ Քէրէսթէճեան եւ Ստեփան Կուրտիկեան Էֆէնտիները, ու Ատենապետ Էֆ. միեւնոյն իրաւասութեամբ պաշտօնի կոչած է 1924 հոկտեմբերին Լեւոն Փափագեան, Յ. Թորոսեան, Ղ. Պէզազեան եւ Յովակիմ Աբիկեան Էֆէնտիները:

Քաղաքական Ժողովը իր Ս. Նախագահին հետ գիտակ դժնդակ պարագաներու հետեւանքով իր վրայ ծանրացող պարտականութեան մեծութեան, ըստ որում Պատրիարք եւ Ժողովականներ հեռացած ու ցրուած եւ ամէն բան շփոթ կացութեան մը մատնուած էր, իր բովանդակ ուշադրութիւնն ու ջանքը ի սպաս դրած է կատարելու համար այդ պարտականութիւնը խղճի մտօք եւ օգտակարապէս, որչափ թոյլատու եղան պայմանները:

Ժողովը իր ամբողջ շրջանին ունեցած է 162 նիստ, ու իր նկատաւան յանձնուած են բազմաթիւ խնդիրներ, որոնք ամէնն ալ նա-

խապէս Դիւանին կողմէ ուսումնասիրուելով, ենթարկուած են ամբողջական նիստերու որոշման եւ ստացած են իրենց լուծումը, եւ գորս կարելի է ըրաժնել գլխաւորաբար հետեւեալ կերպով.

1. Կառավարութեան հետ յարաբերութիւն
2. Որբախնամ եւ գաղթականական գործեր,
3. Վիճակային գործեր
4. Ընտրական գործեր
5. Կրթական գործեր
6. Եկեղեցապատկան կալուածոց եւ շինութեանց վերաբերեալ գործեր
7. Ժառանգական եւ կտակային գործեր
8. Զանազան խնդիրներ :

1.— ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՇԵՏ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ

Պարագաներու բերմամբ Պատր. Աթոռը թափուր մնացած ըլլալով, Խառն Ժողովը 1922 Դեկտ. 20ի նիստին մէջ Տեղապահական ընտրութիւն կատարած է յանձին Տ. Գէորգ Ս. Արքեպ. Արսլանեանի ու ընտրական մագպարան ստորագրուած բոլոր ժողովականներու կողմէ մատուցուեցաւ Կառավարութեան : Նորընտիր Ժողովը իր Ս. Նախագահին հետ միասին պատրաստած է իր գործունէութեան ուղեգիծը, Թուրքիոյ մէջ բնակող հայ ժողովուրդը, ինչպէս իր դարաւոր աւանդութիւնն է արդէն, պահել Կառավարութեան հանդէպ անայլայլ հաւատարմութեան մէջ ու իր պաշտօնավարութեան շրջանին մէջ ընդ առաջ երթալ ժողովրդեան շահերուն եւ ժամանակի պահանջումներուն :

Պէտք է շնորհակալութեամբ յիշել թէ զաւաններէ Պոլիս եկող հազարաւոր գաղթականներ, որոնք ուղղակի արտասահման երթալու սահմանուած էին, Ժողովիս Ատենապետին շարունակական դիմումներուն վրայ ազատ թողուեցան :

Ժողովս նոյնպէս պետական եւ կրօնական տօներու եւ այլ առիթներով հայ ժողովրդեան հաւատարմական զգացումները արտայայտող շնորհաւորական հեւագրեր ուղղած է Վսեմ. Նախագահին եւ աւագանիին ու ստացած է շնորհակալութեան սրտապնդիչ պատասխաններ : Հոս հարկ է յիշատակել նաեւ որ Վսեմ Ըսմէթ փաշայի Լօզանէն յաղթական վերադարձին, Ժողովիս կողմէ յատուկ պատգամաւորութիւն մը գլխաւորութեամբ Տեղապահ Ս.ին եւ Ատենապետ էֆ.ին դիմաւորած է Ն. Վսեմութիւնը մինչեւ Չաթալճա եւ հայ ազգին ու-

րախուժիւնը եւ հաւատարմութիւնը յայտնելով, մասնաւոր ուղերձով մը շնորհաւորած է անոր այն յաջողութիւնը, զոր ձեռք բերած է յօգուտ հայրենիքին, ինչ որ Ն. Վսեմութեան մասնաւոր գոհունակութեանը արժանացած է :

Հայ ազգը փափաքելով գործնականապէս ապացուցանել իր հայրենասիրութիւնը, մասնակցած է թուրք հրկիզելոց, թուրք գաղթականներու, անկար զինուորներու եւ այլ պետական բարենպատակ հաստատութեանց ի նպաստ կազմակերպուած ձեռնարկներու :

Ժողովը պաշտօնի ձեռնարկելէն անմիջապէս յետոյ, նկատելով որ ազգ- սեփականութեանց, վարժարաններու, եւ բարենպատակ հաստատութեանց վերաբերեալ կարգ մը խնդիրներ անմիջական կարգադրութեան կը կարօտին, այս գործերու մասին մանրամասն յիշատակագիր մը մատուցած է այն ատենի Ազգ. Մեծ Ժողովի Նախագահ Ղազի Մուսթաֆա Քէմալ փաշայի եւ Վարչապետին :

Այլ եւ այլ կրօնական եւ եկեղեցական խնդիրներու մասին համառօտ յիշատակագրեր ներկայացուած են նոյնպէս Կառավարութեան Տեղապահ Ս. Հօր եւ Մոստիշեան էֆ.ի կողմէ : Ժողովը միշտ յուսալից եղած է որ շնորհիւ Հանրապետական Կառավարութեան բարի եւ արդարասէր տրամադրութեանց, եղած այս դիմումները իրենց նպաստաւոր արդիւնքը պիտի ունենան :

2.— ՈՐԲԱԽՆԱՄ ԵՒ ԳԱՂԹԱԿԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

Ժողովը իր պաշտօնի սկսած օրէն ձեռք առած է որբերու եւ գաղթականներու խնդիրը, եւ գրէթէ իր նիստերուն մեծ մասը նուիրած է անոր : Իր առաջին նիստին իսկ հրաւիրած է Ազգ. Խնամատարութեան ընդհ. Տնօրէնը որ տեղեկութիւններ ստացած է որբերու եւ գաղթականներու թուոյն, բնակութեան, վիճակին եւ այլ մանրամասնութեանց մասին եւ ըրած է հարկ եղած կարգադրութիւնները, ամէնէն առաջ կազմելով Խնամատարական Մարմինը, որուն անդամները հեռացած եւ ցրուած էին :

Ժողովը նկատի ունենալով գաղթականական հոսանքը, որ տակաւին կը խուժէր գաւառէն դէպի Պոլիս, նկատի ունենալով գաւառի մէջ անպաշտպան մնացած որբերու եւ գաղթականներու թշուառ վիճակը, եւ մանաւանդ նկատի ունենալով Պուլկարիա, Յունաստան եւ այլուր ապաստանող հազարաւոր Հայերու խղճալի կացութիւնը, զանազան առիթներով դիմում կատարած է թէ Պոլսոյ բարեկեցիկ դատուն եւ թէ արտասահմանի հայ գաղութներուն, որոնք յօժարակամ պատասխանած են, իրենց ուղղուած կոչին առատաձեռն նը-

պաստներով, որոնք հետզհետէ յատկացուած են վերոյիշեալ գաղթականներուն պէտքերուն տեղւոյն մէջ կազմուած գաղթականական մասնախումբերու ձեռամբ: Հոս երախտագիտական պարտք կը համարի ժողովս ի մէջ այլոց յիշատակել Նիւ-Եորքքարնակ Պ. Պ. Ա. եւ Մ. Գարակէօզեան հարազատները, որոնք ամէն առթի մէջ իրենց առատածեռն նպաստներով կարեւոր բաժինը բերած են տարաբախտներու օգնութեան նուիրական գործին մէջ: Այս ամէնուն հետ մէկտեղ նկատի առնուելով գաղթականներու եւ որբերու նպաստի կազմակերպութեան պէտքը, քանի որ այդ նպաստը կարեւոր հասոյթ կը կազմէր խնամատարութեան, նախ խորհուած է Պատրիարքարանի մէջ կեդրոնացնել նոյն նպաստի գանձումը, համաձայն յատուկ պատրաստուած ծրագրի մը, եւ ընդունուելով հանդերձ այս դրութեան օգտակարութիւնը, գործադրութիւնը վերապահուած է առաջիկային եւ միայն շրջաբերականներ ուղղուած են բոլոր Թաղ. Խորհրդոց իւրաքանչիւր թաղի մէջ կազմակերպելու համար ելմտական մասնաճիւղերը ու կազմակերպութեան աշխատանքը անձամբ ստանձնած են ժողովիս անդամները:

Գաղթականներու հոսանքը տակաւին կը շարունակուէր եւ նոր անպատսպար որբերու թիւը տակաւ կ'ստուարանար, ուստի այս խնդները դատարկապօրտութենէ փրկելու եւ ասոնց նախնական կրթութութիւն մը տալու փափաքով, ժողովը խորհած է կայաններու մէջ դպրոցներ հաստատել եւ առաջին անգամ ըլլալով Ղալաթիոյ եւ Գում գաբուի մէջ դպրոցներ հաստատելէ յետոյ, երբ անոնց օգտակարութիւնը տեսնուած է, անմիջապէս հրահանգ տրուած է Խնամատարութեան, որպէս զի նոյն ձեւով որբերու եւ գաղթականներու տղոց մէկ մէկ դպրոց բացուի իւրաքանչիւր կայանի մօտ:

Այս միջոցին էր որ Ռումանիայէն գաղթկ. յանձնաժողովի միջոցաւ առաջարկ կը ներկայանար ժողովիս, տեղւոյն վրայ 200 որբի պաշտպանութիւնն ու խնամածութիւնը ստանձնելու, ինչ որ ուրախութեամբ ընդունուած է ժողովիս կողմէ ու երկար բանակցութիւններէ վերջ, խնամատարական օժանդակութեամբ հարկ եղած պատրաստութիւնները տեսնուած են եւ Ռումանիայէն յատկապէս զրկուած պատուիրակին հետ մէկտեղ նոյն 200 որբերու ընտրութիւնը կատարուելով, անոնք նոյն պատուիրակին ուղեկցութեամբ ճամբայ հանուած են, որոնք հանգիստ ու ողջամբ ժամանելով Ռումանիա, մասնաւոր հոգածութեան առարկայ եղած են տեղւոյն հայ գաղութին կողմէ ու զետեղուած յատկապէս պատրաստուած որբանոցի շէնքին մէջ:

Յունաստան եւ կղզիները ապաստանող գաղթականներու եւ որբերու թիւը անհամեմատ ստուարացած եւ հոն մօտէն քննութիւններ կատարելու եւ կազմակերպութիւններ ընելու պէտքը այլեւս հարկեցուցիչ պահանջ մը դարձած ըլլալով, ժողովը պէտք տեսած է կա-

րող եկեղեցական մը զրկել հոն, վարչական մարմինները կազմակերպելու, ընդհանուր քննութեամբ մը գաղթականաց եւ սրբոց իրական վիճակը ճշդելու, նպաստի բաշխումները կանոնաւորելու եւ այլ կարեւոր կարգադրութիւնները սահմանելու պաշտօնով, ու այս աշխատութիւնը յանձնուած է Պանտրոսա-Պալըքէսէրի նախկ. Առաջնորդ Տ. Կարապետ Եպսկ. Մազլըմեանի, որ իսկոյն մեկնելով Աթէնք, ձեռնարկած է իր պաշտօնին: Ճշմարտութիւնը պարտք կը դնէ մեր վրայ յայտարարելու թէ Կարապետ Ս. իրեն ինկած պարտականութիւնը կատարած է լիովին, հակառակ իր առջեւ ցցուող դժուարութիւններուն եւ արդարացուցած իր վրայ դրուած ակնկալութիւնը: Ն. Գերապատուութիւնը կազմակերպած է վարչական մարմինները, քննած է գաղթականաց եւ սրբոց կացութիւնը, հարթած է զանազան կողմերէն յարուցուած դժուարութիւնները, իմաստութեամբ եւ զնահատելի քաջութեամբ պաշտպանած է չափահաս որբերուն ու որբուհիներուն իրաւունքը, բողոքի ձայն բարձրացուցած է պաշտօնէից քմահաճ ընթացքին ու անոնց կորստաբեր կարգադրութեանց դէմ: Մանրամասնութիւններով լի իր տեղեկագրերը, զորս պարբերաբար ուղղած է ժողովիս, ու անոնց յաջորդող իրողութիւնները ցոյց տուած են իր յայտարարութիւններուն ճշմարտութիւնը: Շատ ուշագրաւ է մանաւանդ իր այն ընդարձակ տեղեկագիրը, որով կը պարզէր թէ ինչպէս ձեռնարկներ կ'ըլլան չափահաս որբերը թողուլ իրենց բախտին, որբուհիները բռնադատել օտար ընտանիքներու մօտ սպասուհիութեան մտնելու կամ օտարներու հետ ամուսնանալու, եւ թէ ինք ինչ մաքառումներ ունեցած ու ջանքեր թափած է՝ կասեցնելու համար սպառնացող այդ վտանգը: Իսկ ժողովը ի լուր այս ամէնուն իսկոյն պաշտօնական ու անձնական դիմումներ կատարած է հոս Ամերիկ. Ռըլիֆի ներկայացուցիչներուն մօտ, ինչպէս նաեւ նոյնհետայն հեռագրեր ու գիրեր ուղղելով Նիւ Եորք Ռըլիֆի կեդրոնին եւ Ա. եւ Մ. Գարակէօզեան հարազատաց, հաղորդած է անոնց այս ցաւալի իրադարձութիւնները ու անոնց միջամտութիւնը խնդրած, որպէսզի ցնոր տնօրէնութիւն իրաց վիճակը պահպանուի: Այս դիմումները ունեցած են իրենց արդիւնքը, վասնզի որոշուած է Գալվալայի մէջ ժողով գումարել, քննելու համար բոլոր այս խնդիրները ի ներկայութեան նոյն ինքն Ռըլիֆի ընդհ. Բարտուղար Մր. Ճէյքուիթի: Եւ որպէսզի հոն տեղի ունենալիք բանակցութիւնները նպաստաւոր ելք մը ունենան յօգուտ խեղճ որբերուն եւ որբուհիներուն, ժողովը պէտք տեսած է իբր օգնական եւ խորհրդական նշանակել իրաւագէտ Պ. Սեդրակ Բարեանը, որ նոյն ժողովին մէջ օժանդակէ Կարապետ Սրբազանի եւ միանգամայն այդ առթիւ Յունաստան ցրուած որբերուն ու գաղթականներու մասին մանրակրկիտ քննութիւններ կատարելով իր առաջարկները ներկայա-

ցրնէ : Պէտք է խոստովանիլ անցողակի թէ Պ. Քարեան ակնկալուածէն աւելի կատարած է իր պարտականութիւնը :

Ժողովը նոյնպէս յանձնարարած է Թրակիոյ Առաջնորդ Տ. Երուանդ Եպիսկոպի որ ինքն ալ մեկնի դէպի Գավալա եւ մասնակցի հոն կատարուելիք աշխատութեանց : Այս առթիւ հրահանգներ տրուած են թէ՛ Կարապետ եւ թէ՛ Երուանդ Սրբազաններու եւ թէ՛ օգնական Քրննիչին , իրենց բռնելիք ուղղութեանը մասին , հաղորդելով անոնց նաեւ անգղիս բաղձանքները որքերու եւ որբուհիներու մասին :

Բանակցութիւնները տեղի ունեցած են ժողովիս տուած հրահանգներուն հիման վրայ ու այդ բաղձանքներուն մեծ մասը բանաւոր դատուելով ընդունուած են , եւ հետեւաբար որքերուն ու որբուհիներուն վիճակը գոհացուցիչ բարւոքում մը ստացած է թափուած աշխատանքներուն եւ ձեռք առնուած միջոցներուն հետեւանքով եւ մանաւանդ Նպաստամատոյցի կեդրոնէն մասնաւորապէս ղրկուած ներկայացուցիչներուն մարդասէր եւ բարեացակամ տրամադրութեանց շնորհիւ :

Ազգ. Խնամատարութեան Տնօրէն Տիար Յ. Խաչատուրեան սկսած էր սանձարձակ եւ քմահաճ ընթացք մը բռնել ի վնաս խնամատարական վարկին ու պիւսճեկին , չուզելով նոյն իսկ հանձնալ ժողովիս հեղինակութիւնն ու իրաւասութիւնը խնամատարական գործոց մասին , ինքզինքը ուղղակի Ռըլիֆին պատասխանատու նկատելով , իբրեւ անկէ կարգուած պաշտօնեայ : Ժողովը բնականաբար չէր կրնար հանդուրժել այսպիսի կամայական գործառնութեանց եւ անհաշիւ մըսխտումներու , որոնք խնամատարական գործը փճացումի կ'առաջնորդէին դժբախտաբար , ուստի ժողովը պէտք տեսած է ղիմումներ կատարել Ռըլիֆի տեղոյս ներկայացուցիչին մօտ , ինչպէս նաեւ Նիւ Եորքի Ռըլիֆի կեդրոնին Գարակէօզեան հարազատաց միջնորդութեամբը ու յաջողած է պաշտօնէ դադրեցնել տալ յիշեալ Տնօրէնը , ու միանգամայն վերջ տուած է նոյն ժամանակի խնամատարական Մարմնոյն , որ անտարբեր մնացած էր յիշեալ Տնօրէնին ապօրինութեանց ու Տնօրէնի պաշտօնը առժամապէս յանձնած է Պատրիարքարանի գործակատար Ազնիւ Էֆ.ի , որ գործակցութեամբ նորրնտիք խնամատարութեան , յաջողած է քիչ շատ կարգաւորել գործերը : Միւս կողմէ ժողովը հաշիւներուն քննութիւնը յանձնած է Տնտես. Խորհրդին , որ իր տեղեկագրովը հաստատած է մսխտումներու գոյութիւնը , աւելցնելով որ խնամատարական մատակարարութիւնը ամսական 10,000ական ոսկի ծախուց առաւելութիւնով անտեսապէս փճացած վիճակ մը կը ներկայացնէ :

Ժողովը միջոցներ ձեռք առած է խնայողութիւններ ի գործ դնելու , կարգ մը պաշտօններու վերջ տալով եւ յետ քննութեան կարգ մը

անկարօտ գաղթականներուն յատկացուած հացը զեղչելով, ինչպէս նաեւ նոր հասոյթներ որոնելով: Սակայն գաղթականներէն խումբ մը՝ դժգոհ հացի այս կարգադրութենէն, եւ հաւանաբար մասնաւոր թելադրութիւններէ դրդուած՝ ցոյց մը կազմակերպած է ժողովիս դէմ, Ա.զգ. Մատենադարանին մէջ իր գումարած նիստի պահուն, ու սկսած է աղաղակել ու սպառնալ, «հաց կ'ուզենք» պուալով, եւ հակառակ ամէն յորդորներու, աւելի եւս բարձրացուցած է աղմուկն ու ժխորը, որոնք ի վերջոյ դժբախտաբար յանգած են ծեծկուութի, մինչեւ որ ոստիկանութիւնը միջամտելով, ձերբակալած է ցոյցին պարագլուխները, որոնք ի վերջոյ ազատ արձակուած են ժողովիս միջնորդութեամբը:

Ժողովը անմիջապէս պէտք տեսած է խնդիրը լրջօրէն նկատի առնել, տեղի չթողելու համար նմանօրինակ ցաւալի դէպքերու, ու յանձնարարած է նորրևտի խնամատարութեան, որ նոր եւ մանրակրկիտ քննութեամբ ճշդէ բոլոր կայաններուն գաղթականներուն իսկական վիճակը ու զատելով հանրային գթութեան իրապէս արժանի անձերը, մասնաւոր տեղ մը հաւաքէ զանոնք, անոնց հացը շարունակելու համար, իսկ մնացածներուն հետզհետէ համբայ տայ, քանի որ կը հաստատուի թէ՛ ասոնք ի վիճակի են աշխատելու եւ ինքզինքնին ապրեցնելու:

Ժողովը ի դարման խնամատարական անձկութեան, դարձեալ դիմումներ կատարած է Ռըլիֆի եւ Նիւ Եորք Գարակէօզեան հարագատաց եւ ուրիշ բարեսէրներու մօտ ու ստացած է քաջալերական պատասխաններ: Գործակատար Ա.զնիւ էֆ. մօտ երկուքուկէս ամիս օգտակարապէս վարելով իրեն յանձնուած աշխատութիւնը, հրաժարած է իր պաշտօնական զբաղումներուն պատճառաւ, ու ժողովը Տնօրէնի պաշտօնին կոչած է Խնամատարութեան բժիշկ Տօթթ. Օ. Կորիկեան Էֆ., ու այս առթիւ նկատի ունենալով հասոյթներուն հետզհետէ նուազիլը ու միւս կողմէ կարօտ գաղթականաց հացի բաշխումը շարունակելու պէտքը, հասոյթի նոր աղբիւրներ որոնելով հանդերձ հարկ դատած է նոր խնայողութիւններ ի գործ դնել, եւ հետեւաբար ջնջած է խնամատարական դիւաններու կարգ մը պաշտօնները, եւ հաղորդած է Տնօրէնին ի գործադրութիւն, եւ այս վերջնոյն առաջարկութեան համաձայն արտօնած է զինքը արձակուելիք պաշտօնեաներուն սնտուկին ներած չափովը լստ պատշաճի հատուցում ընել:

Եւ սակայն խնամատարական պիւտճէի անձկութիւնը շարունակած է միշտ, ու ժողովը նորանոր խնայողութիւններ պարտադրելով հանդերձ, շարունակած է իր ջանքերը հասոյթներ ձեռք բերելու ու ծագած ամենօրեայ նիւթական դժուարութիւնները մեղմելու, եւ մրտական մասնաճիւղերը վերակազմած է իր անդամներուն անձնական ջանքերովն ու դիմումներովը. Թ.աղ. Խորհրդոց հետ մասնաւոր

խորհրդակցութիւններ կատարած, եւ վերջապէս գործը հետզհետէ կըր-
նատելով ու ամփոփելով ու հազարումէկ դժուարութիւններով ձեռք
բերուած հասոյթներուն պատշաճեցնելով ծախքերը, փոխանցած է իր
յաջորդին:

Աւելորդ չէ այս առթիւ յիշատակել նաեւ որ ժողովը տեղեկա-
նալով որ Ամերիկեան Ռըլիֆը պիտի դադրեցնէ գաղթականներուն
յատկացուած նպաստը, եւ միանգամայն գաղթական մանուկներու
օրական սնունդին համար Լօրտ Մէյրս Փօստի կողմէ յատկացուած
ամսական նպաստը այլեւս չպիտի վճարուի, փութացած է դիմումներ
կատարել նոյն նպաստամատոյցներու տեղւոյս վարչութեան մօտ, ու
պարզելով այսպիսի կարգադրութենէ մը յառաջ գալիք դառն կացու-
թիւնը, եւ յիշեցնելով նպաստը շարունակելու համար տրուած խոս-
տումը, խնդրած է որ հանին ամէն ջանք ի գործ դնել իրենց կեդ-
րոններուն մօտ, արգիլել տալու համար այդ որոշման գործադրու-
թիւնը, ու այս դիմումը ունեցած է իր արդիւնքը, վասնզի թէ՛ Ռը-
լիֆը եւ թէ՛ Լօրտ Մէյրս Փօստը բաւական ատեն շարունակած են
իրենց նպաստները:

Կ'ըսուի թէ՛ նախորդ Տնօրէն Պ. Խաչատուրեանի հեռացումով
Ամերիկայէն խնամատարութեան գալիք 300,000 ոսկիին արգելք յա-
րուցուած է. ժողովս այս կարգի երեւակայական խնդիրներու եւ գումար-
ներու մասին ինքզինքը պահասխանասու չզգար:

Հակառակ բոլոր այս դժուարութեանց ժողովը ջանացած է որ
գաղթական տղաք, որոնք 7—800 հոգիի պատկառելի թիւ մը կը
կազմէին, չթողուին ուսումէ զուրկ, վասնզի Կրթկ. Տնօրէնութիւնը
անոնց համար բացուած վարժարաններուն փակումը պահանջած ըլ-
լալով, նոյն տղաքը գետեղուած են մասնաւոր վճարումներու փոխա-
րէն պատկանեալ թաղերու ազգ. վարժարանները, ուր անոնք կանո-
նաւորապէս կը յանախեն եւ ուսում կ'ստանան:

Գաղթականաց փոխադրութեան խնդիրն ալ իր կարեւորու-
թեանը պատճառաւ ժողովիս մասնաւոր հոգածութեանը առարկայ
եղած է, ու Խառն ժողովի եւ Թաղ. Խորհուրդներու ներկայացուցիչ-
ներէն եւ զանազան ազգայիններէ կազմուած խորհրդակցական ժողովի
մը մէջ նկատողութեան առնուելով այս հարցը՝ անոր թելադրութեան
համաձայն կազմուած է «գաղթականաց փոխադրութեան յանձնա-
ժողով» անուան տակ ուրոյն Մարմին մը մասնակցութեամբ ժողովիս
Ատենապետին:

Այս Յանձնաժողովին պաշտօն տրուած էր Պոլսոյ կայաններուն
մէջ նպաստընկալ ձեւի տակ հաստատուած հազարաւոր գաղթական-
ները՝ աջակցութեամբ Հանրապետական կառավարութեան, փոխադրել
յարմար միջավայր մը, ուր կարենան անոնք ինքնապահ դառնալ, ու

այս նպատակին իրագործման համար յանձնաժողովը արտօնուած է ամէն եղանակով ու միջոցով տեղական թէ օտար նպաստի գումարներ ապահովել եւ նոյն գաղթականաց փոխադրութեան գործին ձեռնարկել: Այս յանձնաժողովը դժբախտաբար կարճատեւ գործունէութենէ մը յետոյ, անդամները ցրուած են ու գործը մնացած է կէս համբան:

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութիւնը, որ իր վարժարանը Սեւանիկէն Մարտիլիա փոխադրած էր, պատրաստակամութիւն կը յայտնէր ընդունելու իր հաստատութեան մէջ Ամերիկեան Ռըլիֆի որբանոցներէն արձակուելիք որբուհիներէն 2—300ը, առաջարկ ներկայացուցած Ռըլիֆի վարիչներուն, իւրաքանչիւր որբուհիի համար պահանջելով միանուագ = 100 = տօլար: Որբուհիները պիտի սորվին սեւէ արհեստ մը ու ասով անոնք պիտի դառնան ինքնապահ, ուստի ընկերութիւնը աւելցնելով որ Ռըլիֆի վարիչները հաւանութիւն յայտնած են իր այս առաջարկին, կը խնդրէր Պատրիարքարանէն, որ դիմում կատարելով Նիւ Եորք Ռըլիֆի կեդրոնին, աշխատի ապահովել այս վերջնոյն հաւանութիւնը եւս:

Ժողովը նկատի առնելով այս առաջարկին մեծ օգտակարութիւնը, վասնզի այս կերպով քանի մը հարիւր անտէրունջ որբուհիներ պիտի փրկուէին կորստեան վտանգէն, փութացած է դիմել թէ՛ Ռըլիֆի կեդրոնին եւ թէ՛ Գարակէօզեան հարազատներուն ու յաջողած է ընդունիլ տալ այդ առաջարկը, ու այսօր նոյն որբուհիները Դպրոցասիրացի վարժարանին մէջ կը վայելէն ամէն խնամք ու կը սորվին արհեստներ ըստ յարմարութեան ու հետզհետէ կը դառնան ինքնուպահ ու ինքնագիտակից ու հետեւաբար զերծ ամէն վտանգէ:

3. — ՎԻՃԱԿԱՅԻՆ ԳՈՐԾԵՐ

Ժողովը գաւառի հետ իր յարաբերութիւնները վերահաստատած է եւ դիմումներ կատարած՝ Կառավարութեան մօտ՝ հոգեւոր հովիւներ դրկելու այն տեղերը, ուր ցրուած Հայութիւնը կը կարօտի հոգեւոր մատակարարութեան եւ մխիթարութեան: Արդէն Սեբաստիա, Կեսարիա, Խարբերդ, Արաբկիր, Տիգրանակերտ եւ ուրիշ գաւառներ ունին իրենց հոգեւոր հովիւները, որոնք ըստ կարելոյն կը վարեն իրենց խնամքին յանձնուած հօտին գործերը: Ժողովը իր հայթայթած միջոցներովը միշտ նիւթական օգնութիւններ հասցուցած է վերոյիշեալ քաղաքներուն եւ շրջակայից կարօտ ժողովրդեան: Իր ուշադրութեան մասնաւոր առարկան եղած է Կեսարիոյ Որբանոցը իր հարիւրաւոր երկսեռ որբերովը, որոնց ամէն առիթով կարելի եղած օգնութիւնները

փութացուցած է մասնաւոր օժանդակութեամբ Կեսարիոյ Ազգ. Միութեան եւ Կեսարացի բարեսէր ազգայիններու :

Գաւառներէն դէպի Պոլիս գաղթականութեան նոր հոսանք մը սկսած ըլլալով, ու ասոր առջեւն առնել անհրաժեշտ դատուելով, ժողովը այս կենսական խնդիրը ուշադրութեան առած ու փութացած է գիրեր ուղղել բոլոր աւաջնորդութեանց, որ յորդորեն իրենց հոգեւոր հովուութեան ներքեւ գտնուող ժողովուրդը, որպէս զի ետ կենայ իր մտադրութենէն, զիտնալով որ մեծ դժուարութեան պիտի հանդիպի Պոլսոյ մէջ, որ թշուառութիւնն է որ պիտի սպասէ իրեն, եւ թէ իր քնաւայրին մէջ, շնորհիւ Հանրապետական Կառավարութեան բարեացակամութեան, հեազհեաէ պիտի գտնէ իր հանգիստն ու պէտք եղած դիւրութիւնները :

4. — Ը Ն Տ Ր Ա Կ Ա Ն Գ Ո Ր Ծ Ե Ր

Ժողովը պաշտօնի ձեռնարկած օրէն մասնաւոր ուշադրութիւն դարձուցած է վերակազմելու Տեսուչ խորհուրդները, որոնք զրեթէ ամէնն ալ կազմալուծուած էին : Այսպէս ուրեմն ի նորոյ կազմած է Ուսումնական Խորհուրդը, Տնտեսական Խորհուրդը, Վանօրհից Խորհուրդը, Ազգ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւնը եւ Երկսից Հոգաբարձութիւնը, որոնք շարունակած են ժամանակի մը համար իրենց պաշտօնը, ու անոնց տեղ ուրիշ նորեր ընտրուած են, ասոնք ամէնն ալ ջանացած են օգտակար ըլլալ, կարելի եղած չափով իրենց աջակցութիւնը բերելով ժողովիս :

Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան շուրջը բաւական խնդիրներ յուզուած են, անդամները զիրար ամբաստանած են, բայց ժողովը միջամտելով, քննութիւններ կատարած եւ վերջապէս նոր Հոգաբարձութիւն մը կազմելու հարկին առջեւ գտնուած է : Նոր Հոգաբարձութիւնը լծուելով արդիւնաւոր աշխատանքի մը եւ հակառակ նիւթական տազնապին, ջանք չէ խնայած հարթելու դժուարութիւնները, ու յաջողած է ի գլուխ հանել Հաստատութեան շէնքին մէջ կարգ մը անհրաժեշտ նորոգութիւնները եւ կարելոր բարեփոխումները : Միւս կողմէ հաստատութեան նիւթական անձկութիւնը դարմանելու համար ժողովը իր Ս. Նախագահին հետ շարունակաբար ջանքեր թափած է ու կը հաւատայ որ ըստ բաւականին յաջողած է այդ մասին : Իր պաշտօնավարութեան շրջանին ու իր եւ իր Ս. Նախագահին նախածեռնութեամբ կրցած է արտասահմանէն 60,000 ոսկիի մօտ եւ քաղաքէս : 10,000 ոսկիէն աւելի նպաստի գումարներ ձեռք բերել ու փրկել ազգին տունը իրական տազնապաներէ :

Իր շրջանին առժամայ թաղ. խորհուրդներ կազմուած են հետզհետէ բոլոր թաղերուն մէջ, ապաժառ նկատուելով անոնց քուէարկութեամբ ընտրութիւնը: Կարգ մը թաղերու մէջ դժբախտաբար անհամաձայնութիւններ ու վէճեր պակաս չեղան, գլխաւորաբար Սկիւտար Ս. Կարապետ եւ Ս. Խաչ, Պէշիկթաշ, Պաքրքէօյ, Պալաթ, Խասգիւղ, Թօփգաբու, Գրնալը, եւ սակայն յանախ ժողովիս անդամներուն անձամբ կատարած հաշտարար միջամտութեանց շնորհիւ այդ դժուարութիւնները կրցած են հարթուիլ:

Կարգ մը թաղերու միացման խնդիրը ժողովիս զբաղման առարկան եղած է, որ կը խորհէր թէ այդ միացումով թաղերը պիտի վայելէին նիւթական ու կրթական կրկնակ դիւրութիւններ, ուստի այդ նպատակաւ մասնախումբ մը կազմուած է, որ ձեռնարկած է գործի, որ սակայն բաղձացուած յաջողութիւնը չէ ունեցած դժբախտաբար, ու միացման ծրագիրը մնացած է անգործադրելի: Միայն կարելի եղած է Սկիւտարի երեք թաղերուն միացումը ձեռք բերել, որմէ սակայն քիչ ատենէն բաժնուեր է Ս. Կարապետի թաղը, ու Ս. Խաչի եւ Իճատիէի թաղերը մնացած են միացեալ մէկ թաղական Խորհրդի մատակարարութեան ներքեւ, ու այն ալ մեծ դժուարութեամբ եւ հակառակ Ս. Խաչի թաղեցիներէն ոմանց յարուցած արգելքին:

Բերայի Կալուածոց Հոգաբարձութիւնն եւս, որուն աշխատութիւնը առժամապէս յանձնուած էր Բերայի Թաղ. Խորհուրդին, ի նորոյ կազմակերպուած է ձեռնհաս անդամներով, եւ որ շարունակելով ժամանակի մը համար իր պաշտօնը՝ ժողովիս կողմէ յատկապէս պատրաստուած կանոնագրի մը համաձայն, հրաժարած է ու իր տեղ ընտրուած է ուրիշ նոր Հոգաբարձութիւն մը:

Այս առթիւ ժողովս պէտք կը տեսնէ Թոքատլեան պանդոկի վարձակալութեան եւ իւղաներկումի խնդրոց նկատմամբ տալ հարկ եղած լուսաբանութիւնները:

Սոյն պանդոկի վարձակալութեան պայմանաժամը լրացած ըլլալով, Կալուածոց Հոգաբարձութիւնը 1924 Վետրվարին ձեռնարկեր է նոր պայմանագրութիւն մը կնքելու Տիար Մկրտիչ Թոքատլեանի հետ 10 տարուան պայմանաժամով, տարեկան 3500 թրքկ, հնչուն ոսկի վարձքով ու պայմանաժամը լրանալէն յետոյ պանդոկին գոյքերը ազգին թողուելու պայմանով: Այս պայմանագրութիւնը կ'ստորագրուի Տիար Թոքատլեանի փոխանորդին կողմէ, մինչեւ որ Տիար Թոքատլեան, որ Ֆրանսա կը բնակի, ուղղակի ինք ստորագրելով, լրացնէ գործողութիւնը, եւ արդարեւ ան կ'ստորագրէ ու կը դրկէ պայմանագրութիւնը Կալուածոց Հոգաբարձութեան, որ ի վերջոյ տեղեկանալով որ Տիար Թոքատլեան նոյն գոյքերը իր փեսին Պ. Ն. Մէտովիչի փոխանցեր է պաշտօնապէս, պէտք կը տեսնէ որ պայմանագրութիւնը ստո-

րագրուի նաեւ Պ. Մէտովիչի կողմէ, որ սակայն կը մերժէ ու այս պատճառաւ Հոգաբարձութիւնը եւ կը դրիկ նոյն պայմանագրութիւնը Պ. Թոքատլեանի, որ վշտացած այլ եւս կը խզէ իր բանակցութիւնը եւ այսպէս խնդիրը կը յետաձգուի ու ժամանակ մը կը մնայ առկախ :

Ժողովը ի վերջոյ իմանալով որ պայմանագրութիւնը ջնջուեր է, բացատրութիւն պահանջած է Կալուածոց Հոգաբարձութենէն որ 1925 Նոյեմբ. 3 թ. գրով մը պարզած է եղելութիւնը, պարագայ մը՝ որ ցաւալիօրէն երեւան կուզար ու կը պարտադրէր ժողովը վերջ մը տալ այս անորոշ եւ վտանգաւոր կացութեան. ուստի ժողովը իր Նոյ. 5ի նիստին մէջ պէտք տեսած է լիազօրել իր ատենապետը ու անդամներէն երեքը, որ Կալուածոց Հոգաբարձութեան լիազօր ներկայացուցիչ անդամներուն հետ միասին կատարեն հարկ եղած բանակցութիւնները ու վերջնական կարգադրութեան մը յանգին :

Լիազօրուած յանձնախումբը ժողովիս 1926 Յունվար 18ի նիստին ներկայացուցած է իր կատարած բանակցութեանց եւ ձեռք բերած արդիւնքը ներկայացնող տեղեկագիրը, որմէ կը տեսնուէր թէ՛ յանձնախումբը մեծ դժուարութեամբ յաջողեր է թոքատլեան պանդոկի տնօրէն Պ. Ն. Մէտովիչի հետ նոր պայմանագրութիւն մը կնքել, որու համաձայն նոյն պանդոկը 10 տարուան համար վարձու տրուեր է Պ. Մէտովիչի ըստ նախընթացին 3500 թրքկ. հնչուն տարեվարձով: Յանձնախումբը հաւաներ է նաեւ Պ. Մէտովիչի աւազարկութեան՝ օժտելու համար պանդոկը առողջապահական installationներով, նոր շինուելիք պանեօներով եւ կամ eaux courantesներով եւ այլ նմանօրինակ անհրաժեշտութիւններով, որոնց համար ըլլալիք 150,000 ոսկիի ենթադրական ծախքը, որ գնահատուած է երկու հարտարապետներու կողմէ, պիտի հայթայթուի վարձակալին կողմէ, ու Կալուածոցը պիտի մասնակցի միայն 50,000 ոսկիով, վհարելի տասը տարուան շրջանին մասնավճարներով եւ վարձքին հաշուակցութեամբ: Յանձնախումբը իր տեղեկագրով կ'աւելցնէ թէ ազգային շահու տեսակէտով եւ թէ ապագայ անպատեհութեանց հեռատեսութեամբ խղճի մտօք եւ շրջահայեցութեամբ կրցած է դրական յաջողութիւն մը ձեռք բերել իր այս կարգադրութեամբ, քանի որ՝

Ա. Թոքատլեան պանդոկի նման կարեւոր հաստատութիւն մը երկու տարիէ ի վեր առանց պայմանագրութեան առկախ ու անստոյգ վիճակի մը ենթարկուած՝ վտանգաւոր կացութենէ մը փրկուած եղաւ :

Բ. Թէպէտեւ Սիմոն էֆ. Քայսէրլեանի ատենապետած Կալուածոց հոգաբարձութիւնը ոչինչ խնայած էր ազգօգուտ պայմանագրութիւն մը պատրաստելու. դժբախտաբար կարելի չէր եղած զայն տեսականէն գործնականի վերածել եւ հետեւաբար մնացած էր ան իբր մեռեալ տառ, անհետեւանք եւ անիրականալի :

Գ. Նոյն ազգապատկան շէնքին արժէքը 150,000 ոսկիի համե-

մատուցեամբ բարձրանալու սահմանուեցաւ, այդ գումարին $\frac{2}{3}$ էն աւելին վարձակալին կողմէ ծախսուելու պայմանաւ, քանի որ իբր սեփականատէր ազգին կողմէ բերուած տասը տարուան մէջ անզգալաբար եւ մասնավճարներով հաշուակցելի մասնակցութիւնը վարձակալին կողմէ մէկ երկու տարուան շրջանին կանխիկ ծախսուելիք գումարին տոկոսին համեմատութեամբ $\frac{1}{3}$ էն աւելի պակասի վերածուած կ'ըլլայ: Տեղեկագիրը կը յիշէ նաեւ թէ լոգարաններու installationներու ամբողջական շինութենէն յետոյ մասնագէտներու կողմէ քննուելով, եթէ ծախքը 150,000 ոսկիէն պակաս գնահատուի, գնահատուած գումարին միայն $\frac{1}{3}$ ը պիտի վճարուի ազգին կողմէ:

Ժողովը գոհութեամբ ընդունած է եղած այս կարգադրութիւնները, համաձայն գտնելով զանոնք ազգ. շահուց ու հաստատած է եւ այժմ կը յաւակնի յայտարարել թէ՛ այսօր իսկ հակառակ կարգ մը քննադատութեանց, որոնք կը բղխին գործին խորքը չթափանցողներու կողմէ, լաւագոյն պայմանագրութիւն մը չպիտի կրնար երեւակայել ու սիրայօժար պիտի հաւանէր ու վաւերացնէր զայն:

Գալով նոյն պանդոկի արտաքին մասերու իւղաներկումի խնդրոյն, կալուածոց Հոգաբարձութիւնը 1925 Սեպտ. 28 թուականաւ գրով մը տեղեկութիւն կուտար ժողովիս թէ՛ համաձայն Բաղաքապետական կրկին թէզքէրէներու, ինչպէս նաեւ Թոքատլեան պանդոկի Տնօրէն Պ. Ն. Մէտօվիչի գրութեանց՝ իր Սեպտ. 10 նիստին մէջ խնդրոյն կարելութիւնն ու ստիպողութիւնը նկատի առնելով՝ կազմեր է յատուկ յանձնախումբ մը, որուն յանձներ է նոյն խնդրոյն անմիջական կարգադրութիւնը եւ որ նախ կալուածոցի նարտարապետին եւ նաեւ Մէտօվիչի նարտարապետին կողմէ պատրաստուած տեղեկագրերը նրկատողութեան առնելով ու կրկին անգամ բանակցութիւններ ու խորհրդակցութիւններ կատարելով, յաջողած է Պ. Մէտօվիչի հետ համաձայնութեան մը յանգիլ, կէս առ կէս բաժնելով ըլլալիք ծախքը Հոգաբարձութեան ու Պ. Մէտօվիչի միջեւ: Հոգաբարձութիւնը իր վերոյիշեալ գրովը կ'աւելցնէր թէ այս մասին համաձայնագիր մը եւս կրնաքուած ըլլալով մէջերնին, ինք զայն ընդունած եւ վաւերացուցած է, ու այդ համաձայնագրին պատճէնը կը ներկայացնէր ժողովիս առ ի տեղեկութիւն եւ առ ի վաւերացումն:

Այդ համաձայնագրէն կը տեսնուէր որ շէնքին նակատին իւղաներկումի mètre carréին 550 դրշ. պիտի վճարուի, եւ zincs եւ corniches en pierreի վերաբերեալ մասերուն ամբողջական նորոգութեան եւ իւղաներկումի իւրաքանչիւր mètre liniaireի համար 525 դրշ.:

Ժողովը ուշադրութեան առած է խնդիրը եւ մէկ կողմէ նկատելով որ յանձնախումբը կազմուած է ու իր քննութիւններն ու բանակցութիւնները կատարած, համաձայնութեան մը յանգած ու հա-

մածայնագիր մըն ալ ստորագրած է, եւ միւս կողմէ նկատելով որ նոր
 ֆենուքեան վր ձեռնարկել ու նոր խնդիր յարուցանել ապարդիւն պիտի ըլ-
 շար եւ գուցէ վնասակար, քանի որ նոյն պանդոկի պայմանագրութիւնը
 տակաւին չէր կնքուած, քանի որ տակաւին թարմ էին Բանկայթիի
 գերեզմանատան ծայրի կիսաշէն կառածին փլուզման գործը եւ ուրիշ
 նոր քանդումներու վտանգը, որով այն ատենի քաղաքապետը անբար-
 եացակամ դիրք մը բռնած ու կալուածոցը նեղը դրած էր օր առաջ
 իւղաներկումին ձեռնարկելու, միանգամայն նկատելով որ գերեզմանա-
 սան եւ յարակից խնդրոց մէջ Պ. Մեօլիջ կատարած է խիստ նպաստաւոր
 դեր վր, ու ասոնց հետ մէկտեղ կար նաեւ ընդհ. ծախքին Պ. Մէտո-
 վիշի կողմէ կէս առ կէս մասնակցութեան առաւելութիւնը, քանի որ
 ըստ օրինի կալուածատիրոջ կը պատկանի արտաքին ներկին ծախքին
 ամբողջութիւնը: Պարագաներ՝ զորս անշուշտ վերոյիշեալ յանձնա-
 խումբն եւս նկատի ունեցած ու ըստ այնմ շարժած է: Ուստի ժողովը
 վերոյիշեալ նկատումներով պէտք տեսած է իր հաւանութիւնը յայտ-
 նել իւղաներկումի մասին եղած կարգադրութեան:

Թորատլեանի վարձակալութեան խնդրոյն հետ կապ ունենալով
 Տիար Յր. Դիմաքսեանի պաշտօնէ դադարեցուցման պարագան, ժողովը
 պէտք կը տեսնէ այս մասին եւս բացատրութիւն մը տալ:

Կալուածոց Հոգաբարձութեան անդամներէն Տեարք Լեւոն Թ. օ-
 փալեան, Գառնիկ Պէզազեան եւ Յարութիւն Դիմաքսեան գրով մը
 Թորատլեան պանդոկի վարձակալութեան վերջին պայմանագրութեան
 մասին դիտողութիւններ կը ներկայացնէին, առարկելով որ առանց
 նոյն Հոգաբարձութեան վերջնական հաւանութիւնը ստանալու՝ ստոր-
 ագրուել է նոյն պայմանագրութիւնը փոխանակ ի զօրու եղող 1925ի
 պայմանագրութեան:

Ժողովը նկատելով որ իր եւ Հոգաբարձութեան կողմէ կազ-
 մուած յանձնախումբը լիազօրութիւն ունէր վերջնական կարգադրու-
 թիւնը ընելու եւ թէ բողոքարկուներուն ակնարկած 1925ի պայմա-
 նագրութիւնը նոյնիսկ հոգաբարձութեան յայտարարութեամբը կը
 հաստատուէր թէ՛ գոյութիւնն չունի, թէ Տիար Լ. Թ. օփալեան կալ-
 ուածոց Հոգաբարձութեան նիստերուն վեց ամիսէ ՚ի վեր չյանախն-
 լուն պատեառաւ իրազեկ չէր եղած անցուդարձերուն եւ թէ Տիար
 Գառնիկ Պէզազեան հրաժարական մատուցած ըլլալով, իրաւունք չու-
 նէր յանուն կալուածոցի բողոքոյ գիր ստորագրելու, ուստի ժողովը
 որոշած է չեղեալ համարել այդ բողոքագիրը, ու իր այս որոշումը
 հաղորդած է հոգաբարձութեան, զեկուցանելու համար բողոքարկու-
 ներուն. սակայն ատոնք հանդէպ ժողովիս նախատալից ընթացք մը
 բռնած եւ նոյն իսկ իրենց այդ բողոքագիրը թերթերու մէջ հրատա-
 րակած էին, անգոսնելով յանիրաւի ժողովիս հեղինակութիւնն ու ար-

ժանապատուութիւնը, ուստի ժողովը Լ. Թօփալեան եւ Յր. Դիմարսեան էֆ.ները հրաժարեալ նկատած է իրենց ներկայ ազգ. պաշտօններէն, անօգուտ համարելով անոնց պաշտօնավարութեան շարունակութիւնը: Իսկ Գառնիկ էֆ. Պէզազեանի նախապէս մատուցած հրաժարականը ընդունած է: ժողովը պէտք կը տեսնէ յայտարարել թէ վերոյիշեալներուն այսուհետեւ ուրիշ ազգ. պաշտօնի չկոչուելու մասին որոշում մը չէ տուած:

Այս առթիւ ժողովը նաեւ պէտք կը տեսնէ յիշատակել հոս թէ՛ Կալուածոց Հոգաբարձութեան նախաձեռնութեամբ Եւ ժողովիս հաւանութեամբը Բանկայթիի Ազգ. գերեզմանատան եկեղեցոյ դրան եւ ամերիկեան կառածի միջեւ գտնուած տեղւոյն վրայ երկյարկ կառածի մը՝ շինութեան ձեռնարկուած ըլլալով, այդ կիսաւարտ շէնքը Քաղաքապետութեան կողմէ փլցնել տրուած էր, հակառակ նախապէս ժողովիս եւ հոգաբարձութեան անդամոց կողմէ փլուզումը արգիլելու մասին տեղի ունեցած բոլոր ջանքերուն:

Նոյն Հոգաբարձութեան անդամները (Սիմոն Քայսէրլեան, Լեւոն Թօփալեան, Գրիգոր Ֆէրհատ եւ Արտաշէս Ֆէսլեան) ժողովիս ներկայանալով, բացատրութիւններ տուին, որոնցմէ անգամ մը եւս յայտնի եղաւ որ նախապէս շինութեան համար պատկանեալ իշխանութեան մօտ դիմում եղած եւ պաշտօնական բոլոր ձեւակերպութիւնները լրացուելէ յետոյ՝ շինութեան օրինական արտօնագիրը առնուած ու շէնքին յատակագիծն ալ վաւերացած է:

Ժողովը թէեւ այս անիրաւ գործողութեան դէմ Կառավարութեան բողոքել խորհած է, բայց խոհեւեւորքիւն հանարած է յարմար առթի մը վերապահել:

5.— Կ Ր Թ Ա Կ Ա Ն Գ Ո Ր Ծ Ե Ր

Սկիզբները վարչութիւնը զբաղեցնող կարեւոր խնդիրներէն մին ալ վարժարաններու արտօնագրի հարցն էր. ինչպէս յայտնի է, մեր ազգ. վարժարաններէն հազիւ քանի մը հատը կը վայելեն այդ իրաւունքը, եւ միւսները դժբախտաբար թողուած են առանց արտօնագրի, մինչեւ իսկ ոստիկանութեան կողմէ հրաման տրուած էր փակել այդ կարգի վարժարանները, իրաց այդ դժուարին կացութեան առջեւ ժողովը մէկ կողմէ մասնաւոր դիմումներ կատարել տուած է կրթական տնօրէնութեան մօտ եւ միւս կողմէ իր մէջէն կազմած է կրթական մասնախումբ մը, որ սկսած է զբաղիլ ազգ. վարժարաններու պետութեան հետ ունեցած բոլոր յարաբերական խնդիրներով, եւ մանաւանդ ըստ վարժարանաց նոր օրէնքին տրամադրութեան:

Պոլսոյ Հայութեան պետ նկատելով Տեղապահ Սրբազանը, անոր կողմէ ստորագրուած աղերսագրով մը կրկին դիմած է Պոլսոյ Կուսակալութեան ու յաջողած է այդ աղերսագիրը ընդունիլ եւ յղել տալ Կրթական Տնօրէնութեան, եւ Ուսումնական Խորհուրդի կողմէ կատարուած հետապնդումին վրայ թոյլ տրուած է մեր վարժարաններուն շարունակելու իրենց ընթացքը, մինչեւ որ հետզհետէ ձեռք բերուի իրենց վաւերացումը:

Արտօնագրի խնդիրն այս կերպով կարգադրուելէն յետոյ՝ անոր յաջորդեց ուրիշ մը՝ այն է մեր վարժարաններու մէջ թուրք ուսուցիչներու անուանումի խնդիրը: Ժողովը մէկ կողմէն նկատելով որ թուրքերէն լեզուն ի վաղուց անտի արդէն մեծ խնամքով կ'աւանդուի մեր վարժարաններուն մէջ եւ միւս կողմէ նկատելով որ անոնց շատերու պիւտե՛նն ի վիճակի չէ նոյնիսկ իրենց ուսուցիչներուն յատկացուած ճղճիմ ամսականները վճարելու, որոնք շատ տեղեր անվճար մնացած են, եւ հետեւաբար այս վիճակին մէջ կարելի չպիտի ըլլայ ապահովել թուրք ուսուցիչներուն համար սահմանուած թոշակներուն վճարումը, դիմումներ կատարած է թէ Էնկիւրի Գործավարներու նախագահ Վսեմ. Ըամէթ փաշայի եւ թէ՛ Պոլսոյ Կուսակալութեան, եւ միանգամայն կրթական գործավար Սաֆա պէյի ի Պոլիս այցելութեան առթիւ, եւ պարզելով նիւթական դժուարին կացութիւնը, խնդրած է որ այդ ուսուցիչներուն թոշակները վճարուին պետական գանձէն:

Ուսուցիչներու թէմէթի խնդիրն եւս ոչ նուազ կարեւորութիւն ստացած էր. այս մասին ուղղակի թէ անուղակի դիմումներ անպակաս եղած են պատկանեալ իշխանութեանց մօտ, ուսուցիչները գերծ կացուցանել տալու համար այդ տուրքէն եւ կամ գոնէ դիզուած պարտքերը շնորհել տալու, եւ սակայն կատարուած այս ջանքերը արդիւնք մը չեն ունեցած:

Ասկէ զատ թերթերու մէջ հրատարակուած զեկոյց մը կը հրաւիրէր բոլոր ոչ թուրք մասնաւոր վարժարանները դիմել ընդ փոյթ Կուսակալութեան ստանալու համար իրենց հիմնադրութեան արտօնագիրը (թեքսիս բուխասթնաւեսի) եւ նշանակելու պատասխանատու տնօրէնը (միւսթալի մեսուր):

Խնդիրը իր մեծ կարեւորութեանը պատճառաւ նիւթ եղաւ երկար խորհրդակցութեան, ճշդելու համար թէ ո՞վ պիտի դիմէ Կառավարութեան իբրեւ համայնքի նախագահ ճեմասթ րեիսի ինչպէս կը պահանջուի, ստանալու համար այդ արտօնագիրը, քանի որ Տեղապահ Ս.ին վայելած իրաւունքը չհանչցուիր, մանաւանդ Կրթական Տնօրէնութենէն ալ ասկէ աւագ զեկուցուած է Պատրիարքարանի չի միջամտել դպրոցներու վարչական եւ կրթական խնդիրներու, ուստի ժողովը պէտք տեսած է հրաւիրել Թաղ. Խորհրդոց ներկայացուցիչ-

ները, Ուսումնական Խորհուրդը եւ քանի մը փորձառու ազգայիններ, անոնց խորհուրդն ու կարծիքը ստանալու իր հետեւելիք ուղղութեան մասին:

Թեր ու դէմ կարծիքներու փոխանակութենէ յետոյ՝ ամէնուն հաւանութեամբը յանձնաժողով մը կազմուած է աջակցելու ժողովիս, ուսումնասիրելու խնդիրը ու իր եզրակացութիւնը բերելու մինչեւ երեք օր, ու եթէ այս պայմանաժամին մէջ յանձնաժողովը չբերէ իր տեղեկագիրը, երկրորդ յանձնաժողով մը իրաւունք ունենայ վարժարաններու պատասխանատու տնօրէններուն հետ խորհրդակցութեամբ ու ասոնց միջոցաւ դիմում կատարել, քետիաաթի արտօնագիր ստանալու առանց միւսիսի խնդիր յարուցանելու:

Առաջին յանձնաժողովը իր տեղեկագիրը բերած է, որուն եզրակացութեան ժողովը համամիտ գտնուելով, փորձած է նախապէս տեղեկանալ թէ կարելի պիտի ըլլա՞յ անցնալ տարուան պէս յետաձգել տալ վարժարաններուն փակումը, մինչեւ այդ մասին Կրթական գործավարութենէն վերջնական հրահանգին ժամանումը եւ թէ յիշեալ յանձնաժողովին տեղեկագրին եզրակացութեան համաձայն իրաւունք պիտի տրուի՞ Տեղապահ Ս.ին իբր համայնքին նախագահը իր անունով ստանալ ազգ. վարժարաններու հիմնադրի արտօնագիրը, իսկ հակառակ պարագային ժողովը որոշած է ընդունիլ որ թաղական խորհուրդները բարոյական անձի հանգամանքով իբրեւ հիմնադիրը իրենց թաղերու վարժարաններուն՝ դիմեն կուսակալութեան եւ ստանան հարկ եղած արտօնագիրը՝ համաձայն Կրթկ. կանոնագրի 15րդ յօդուածի տրամադրութեան,

Ժողովը ըստ այսմ բանակցութիւն կատարած է Կրթկ. Տնօրէնութեան հետ, որ բացարձակապէս մերժած է փակման յետաձգումը ինչպէս նաեւ Տեղապահ Ս.ին հիմնադրի հանգամանքը եւ յայտարարած է թէ Կրթական գործավարութենէն հասած հրամանին համաձայն՝ թաղ. խորհուրդները պէտք է միւլթէվէլի հանգամանքով իրենց կողմէ ներկայացնեն մէկը իբրեւ հիմնադիր, որ ստանալով արտօնագիրը, պիտի կարգէ պատասխանատու տնօրէնը եւ թէ ո եւ է մէկը կրնայ միայն մէկ դպրոցի հիմնադիր ըլլալ:

Ժողովը թէեւ Կրթկ. կանոնագրին 15րդ յօդուածին պատշաճեցնելով, հրահանգ տուած է թաղ. խորհուրդներուն, որ իրենք դիմեն ուղղակի եւ իբրեւ միւլթէվէլի արտօնագիր պահանջեն, բայց մերժուեր են, պահանջուելով իրենցմէ, որ վազպաթայով մը մէկը ներկացրնեն իբրեւ հիմնադիր:

Ժողովը նկատելով որ տրուած պայմանաժամին լրման չորս օր միայն մնացած է, ու ժամանակին սղութիւնը թոյլ չէր տար իրեն կեդրոնի Կառավարութեան մօտ դիմում կատարել, ու նոյն յօդուածին

կէտ առ կէտ գործադրութեան հրամանը ստանալ, եւ նկատելով մանաւանդ որ մէկ քանի թաղեր ալ արդէն Կրթկ. Տնօրէնութեան այս ցուցմունքին համաձայն շարժեր են, ուստի ժողովը ի շահ կըրթական գործին ստիպուած օրոշած է նոր շրջաբերական գրով հրահանգ տալ բոլոր թաղ. խորհրդոց, համակերպելու, միւս կողմէ շարունակած է իր դիմումները օրինական սահմանին մէջ, ձեռք բերելու համար փափաքուած արդիւնքը:

Մէկ քանի թաղեր ինչպէս են Եէնի քէօյ, Պէօյիւք տէրէ, Պէյքօզ, Նարլը գաբու եւ Եէնի գաբու եւ Պօյանը գիւղ փակած են իրենց վարժարանները, մէկ երկուքը շէնք եւ աշակերտ չունենալուն ու մէկ երկուքն ալ պիւտնէի անձկութեան պատճառաւ: Ժողովը Ուսում. Խորհրդոյ օժանդակութեամբ հոգածու գտնուած է անոնց վերաբացման համար, ընծայելով կարելի դիւրութիւնները:

Կազմուած է նոյնպէս կարօտ մտաւորականներու եւ ուսուցիչներու ֆօնտի յաճածաժողով մը՝ նախագահութեամբ Տ. Մեսրոպ Ս.ի: Այս յանձնաժողովը հակառակ իր ջանքերուն չէ յաջողած ֆօնտ մը կազմելու համար փափաքուած արդիւնքը ձեռք բերել եւ սակայն կըրցած է բաւական ատեն մասնակի օժանդակութիւններ ընել կարգ մը կարօտ մտաւորականներու եւ ուսուցիչներու, ու ի վերջոյ ստիպուած է դադրեցնել իր գործունէութիւնը առ ի չգոյէ նիւթական միջոցներու:

Ժողովը համամտութեամբ Կրօնական Ժողովոյ վաւերացուցած է Ուսումնական Խորհուրդին կողմէ պատրաստուած ազգ. վարժարաններու նախակրթութեան յատուկ ծրագիրը, յետ քննութեան զայն նպատակայարմար գտնելով:

6. — ԱԶԳ. ԿԱԼՈՒԱԾՈՑ ԵՒ ՇԻՆՈՒՔԵԱՆՑ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Ազգ. կալուածներէն շատեր թասհիսի գայս եղած չըլլալով, անոնց սեփականութեան մասին մերթ ընդ մերթ ոտնձգութիւններ տեղի ունեցած են. նոյնպէս գաւառներու մէջ տեղ տեղ ազգապատկան կալուածները իբր լքեալ գոյք գրաւուած են: Ժողովը այս մասին առանձին դիմումներ կատարելով հանդերձ, միանգամայն իր մատուցած յիշատակագրին մէջ այդ խնդիրն եւս մասնաւոր կերպով շօշափած ու գրաւումներու վերջ տրուելը խնդրած է, նկատելով որ ազգը իր բոլոր կալուածներուն տէր դարձած պարագային իսկ հազիւ կրնայ իր եկեղեցական ու դպրոցական ծախքերը հոգալ, մինչդեռ եթէ անոնց մէկ մասն ալ եթէ այսպէս կորսուի, բոլորովին նեղութեան մէջ պիտի իյնայ: Միւս կողմէ ժողովը հարկ տեսած է զանազան առիթներով մասնախումբեր կազմել խնդիրները ուսումնասիրելու ու խնդրոյ ա-

ուարկայ եղող եկեղեցապատկան կալուածներուն սեփականութիւնը ապահովելու միջոցները խորհելու ու պէտք է խոստովանիլ որ այդ մասնախումբերը ունեցած են իրենց օգտակարութիւնը :

Կազմուած է նաեւ երկու իրաւագէտներէ (Լ. Գուլումեան եւ Շ. Յակոբեան էֆ.ներէ) յատուկ մասնախումբ մը, որ կատարած է կարգ մը հետապնդումներ ու սեփականատէր մարմիններու հետ յարաբերութեան մտնելով, տուած է անոնց պէտք եղած ուղղութիւնն ու հրահանգը ու ի հարկին ալ անոնց գործակցած :

Եկեղեցապատկան վագֆներու ինարէներն ու խարճերը երկարատեմէ ի վեր անգանձելի մնացած էին Տէֆթէրհանէի մօտ, վասնզի ըստ օրինի նոյն վագֆի տոմարներուն պատճէնները չէին յանձնուած յիշեալ պաշտօնատան :

Ժողովը այս մասին իրաւագէտներու կարծիքը ստանալէ յետոյ, իբր օրինական պահանջ որոշած է հետզհետէ նոյն տոմարներուն օրինակները պատրաստել տալ ու յանձնել Տէֆթէրհանէի, ինչ որ տեղի ունեցած է ու կարելի եղած է ժողովիս ամբողջ շրջանին մեծ զոհողութեամբ ու աշխատութեամբ 5000 ոսկիի գումար մը ձեռք բերել, հանելէ յետոյ տոմարներու պատրաստութեան ու յարակից ծախքերը : Եւ սակայն հակառակ եղած բազմաթիւ դիմումներու եւ ջանքերու կարելի չէ եղած ունէ գումար զանձել ինարէներու հաշւոյն, որոնք մեծաքանակ գումարի մը կը յանգին :

Ժողովիս պաշտօնավարութեան շրջանին տեղի ունեցած են շատ մը կալուածական շինութիւններ ու նորոգութիւններ, որոնց գլխաւորներն են .

1. Խասգիւղի ազգ. Գալֆաեան Որբանոցի յարակից յաւելուածական մասին շինութիւնը տեղի ունեցած է, որով հաստատութիւնը փրկուած է խնդուամի ծանր հետեւանքներէն : Շինութեան ծախքը հոգացուած է բարերարներու կողմէ, իսկ արտօնութիւնը ձեռք բերուած է ժողովիս ջանքերովը :

2. Մայր վարժարանի կիսաւարտ մնացած շինութեան ձեռնարկուած ու շէնքը աւարտած է յաջողութեամբ շնորհիւ՝ բարերար Տիար Աթանազինէ Էզնաեանի, որ հարկ եղած ծախուց գումարը հետզհետէ տրամադրած է Տեղապահ Ս.ին, համաձայն իր մասնաւոր փափաքին, իր կողմէ ճարտարապետ նշանակելով Տիար Հրանտ Գազանեանը : Տեղապահ Ս.ը գլխաւորութեամբ Պատր. Փոխանորդ Տ. Սմբատ Սրբազանի յատուկ մասնախումբ մը կազմած է, շինութեան հսկողութիւնը մօտէն կատարելու իրաւասութեամբ :

3. Պալըզլըի ազգ. գերեզմանտան պատերը քանդուած, գերեզմանատունը ոտից կոխան դարձած ու դետնին գրեթէ $\frac{1}{3}$ մասը Արսլան անունով անձի մը կողմէ գրաւուած եւ միւս կողմէ Էվգաֆն ալ

ուսնձգութիւն ընելու ձեռնարկած ըլլալով, ժողովը ամէն ջանք թափած է նոյն սրբավայրը փրկելու համար այդ անիրաւ ուսնձգութիւններէն ու ցաւալի վիճակէն, ու յաջողած է այդ մասին, ձեռնարկելով պատերու շինութեան եւ բարեզարդութեան յատկապէս կազմուած մասնախումբի մը ձեռամբ: Եւ որովհետեւ նիւթական միջոց չկար ի գլուխ հանելու համար որմնափակման այս կարեւոր ձեռնարկը, խառն ժողովին հաւանութեամբ ծախու գումարը հայթայթուած է Շիշլիի գերեզմանատան յանձնաժողովէն, փոխառութեամբ, Պատրիարքարանի սնտուկէն, ինչպէս նաեւ կարգ մը անպէտ եւ պատմական արժէքէ զուրկ քարերու վաճառման արդիւնքէն:

4. Գազլը չէշմէի որբանոցին շէնքը, որ ուս գաղթականներու կողմէ բոլորովին քայքայուած էր, քիչ շատ բնակելի վիճակի մը վերածուած է մօտ 900 ոսկի ծախքով մը, հոն զետեղելու համար հայ գաղթականներու մէկ մասը:

5. Ֆէրի գիւղի Եկեղեցւոյ եւ վարժարանին շրջափակը՝ 1000 կանգունէն աւելի հող մը, որմնափակուած է շնորհիւ Թաղ. Խորհուրդին ջանքերուն եւ օժանդակութեամբ մասնաւոր նուիրատուութեան մը:

6. Գում գաբուի Դպրաց Դասուն յարկաբաժինը վերանորոգուած է նոյն դասուն ջանքերուն եւ բարեսէրներու նուիրատուութեան շնորհիւ:

7. Մայր Եկեղեցւոյ նորոգութիւնը տեղի ունեցած է նոյն եկեղեցւոյ բարերար հանգց. Մանուկ Սմբատեանի զաւկին Տիար Միհրան Սմբատեանի նուիրատուութեան շնորհիւ:

8. Մեծ կղզիի մէջ իբր աղօթատեղի ու վարժարան գործածուելու համար թաղեցւոց մասնաւոր օժանդակութեամբը ազգին անունով տուն մը գնուած էր, որուն փոխարժէքէն մնացած՝ 1700 ոսկին կարելի չըլլալով վճարել, նոյն տունը պարտապահանջ անձին կողմէ ծախու հանուած էր: Ժողովը փափաքելով որ այդ կարեւոր կալուածը, որ շատ աժանագին ձեռքէ ելնելու վտանգին մէջ էր, մնայ ազգին, յանձնարարած է ազգ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան նոյն տունը անմիջապէս գնել յանուն Հաստատութեան, եւ ըստ այդմ բոլոր օրինական գործողութիւնները կատարուած են քիչ ժամանակի մէջ ու այսօր Հիւանդանոցը 1700 ոսկիով տէր եղած է 5—6000 ոսկի արժող հասութարեր կալուածի մը:

7.— ԺԱՌԱՆԳԱԿԱՆ ԵՒ ԿՏԱԿԱՅԻՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Ժողովը իր սեղանին վրայ եկած ժառանգական խնդիրները ան-
յապաղ եւ օրինաւորապէս քննելու պաշտօնով կազմած է իր մէջէն
մասնախումբ մը, որ ի հարկին գումարուելով, ուսումնասիրած է
զանոնք ու իր քննութեան արդեանց համաձայն հարկ եղած որոշում-
ները տուած ու գործադրութիւնը յանձնարարած է Փոխանորդա-
րանին, ու պէտք տեսած ատեն ենթարկած է ժողովիս նկատաւման
ու վաւերացման:

Այս խնդիրներու կարգին մէջ յիշատակութեան արժանի է Հա-
պէշխատանի Հարար քաղաքը մեռնող Նիկողոս Պալպալեանի թողած
ժառանգութիւնը, որ բաւական կարեւոր գումար մը կը կազմէ եւ որուն
մէջ ազգն ալ իր բաժինը ունենալով, ժողովը երկար աշխատութիւն
ունեցաւ, օգնելով որ հանգուցելոյն բուն ժառանգորդը ճշդուի: Թէեւ
Հարարի ազգայիններուն ջանքերուն շնորհիւ հանգուցեալին թողօնը կը
փոխադրուի Եգիպտոսի առաջնորդարանը յատկացուելու համար բա-
րենպատակ գործերու՝ համաձայն հանգուցելոյն մահուան անկողնին մէջ
ստորագրած երկտող կտակագրի մը, սակայն այս կտակը դժբախտա-
բար օրինական ամէն հանգամանքէ զուրկ էր, ու եթէ օրինաւոր իսկ
ըլլար, հանգուցեալը իբրեւ թրքահպատակ իր հարստութեան $\frac{1}{3}$ ը
միայն նուիրելու իրաւունք ունէր, ուստի կարգ մը ժառանգորդներ
մէջտեղ ելան տիրանալու համար այդ հարստութեան, սակայն Շէրիի
դատարանին առջեւ հաստատուեցաւ որ հանգուցելոյն միակ ժառան-
գորդն է Պէրլինաբնակ Նշան Պալպալեան, որ յիշեալ դատարանէն
ծեւք բերած վճարին զօրութեամբը ստացած է Եգիպտոսի առաջ-
նորդարանէն իր ժառանգական իրաւունքը: Ժողովը իր Ս. նախագա-
հին հետ մեծ ճիգ ու աշխատանք թափած է, որպէսզի Կառավարու-
թենէն ճշդուած ժառանգորդին փոխանորդը հաւանեցնէ նոյն ժառան-
գութենէն Պատրիարքարանի բաժին հանելու քանի որ հանգուցելոյն
կամքը կար, թէեւ ոչ օրինաւորապէս արտայայտուած, ու յաջողած է
յիշեալ փոխանորդէն գրաւոր եւ ապահով խոստում ստանալ, որու
համաձայն Պատրիարքարանիս տրամադրութեան ներքեւ կը դրուէր
նոյն թողօնին $\frac{1}{3}$ ը, զայն իր յարմար դատած եղանակաւ բարեսիրա-
կան գործոց յատկացնելու նպատակաւ:

Ժողովիս կողմէ այս կարգադրութիւնը ժամանակին տեղեկագ-
րուած ըլլալով Եգիպտոսի Առաջնորդարանին, խնդրուած է որ Պատ-
րիարքարանիս բաժինը կազմող 2219.78 Եգիպտ. ոսկին եւ 25 933.95
Քրանքը ղրկուին: Եգիպտոսի Առաջնորդարանը հակառակ ժողովիս

բազմիցս դիմումներուն, երկար ձգձգումներէ յետոյ, հետզհետէ Պատրիարքարանիս տրամադրութեան ներքեւ դրած է 1500 անգղ. ոսկի եւ 25933.95 ֆրանք: Եգիպտոսի Առաջնորդարանը այս գումարէն ինքնաբերաբար 300 անգղ. ոսկի դրկած է էջմիածին, եւ ժողովս այս կատարուած իրողութեան առջեւ իր հաւանութիւնը յայտնած է, մանաւանդ նկատի ունենալով Մայր Աթոռոյ կարօտ վիճակը: Իսկ մնացորդ 419 անգղ. ոսկին կը մնայ յիշեալ Առաջնորդարանը, հակառակ ժողովիս բազմադեմի դիմումներուն թէ՛ գրով եւ թէ՛ հեռագրով:

Խառն ժողովով նկատողութեան առնուած էր ազգ. բարերար Տիար Կարապետ Մելգոնեանի գրաւոր առաջարկը, որով կ'ուզուէր Մելգոնեան նուիրատուութեան վրայ Պատրիարքարանիս ունեցած իրաւասութիւնը փոխանցել Աղէքսանդրաբնակ փաստաբան Պ. Գէորգ Գայարեանիանուան, ի վերջոյ Երուսաղիմայ Պատրեան եւ կամ Հ. Բ. Ը. Միութեան փոխանցելու համար, եւ Խառն ժողովը նկատելով որ ներկայացուած անձը անձանօթ մըն էր եւ մի՛ գուցէ այդ հսկայ նուիրատուութիւնը անոր փոխանցելով՝ ապագային ահաւոր պատասխանատուութեան մը ներքեւ մնար ինք ազգին հանդէպ, առաջարկած էր բարերարին որ եթէ անպատճառ գործին օգուտը կը պահանջէր այդպիսի փոխանցում մը կատարուի, ուղղակի Երուսաղէմի Պատրիարքութեան եւ կամ Հ. Բ. Ը. Միութեան անուան տեղի ունենայ, փոխանակ սոսկական անհատի մը անուան: Ի պատասխանի Փարիզէն յարգելի եւ վստահելի անձնաւորութիւններ եւ յիշեալ միութեան նախագահը, ինչպէս նաեւ նոյն ինքն բարերար Մելգոնեան գիրեր ուղղելով, կը յայտնէին թէ գործը հաստատուն հիմերու վրայ դրուած է եւ թէ Հ. Բ. Ը. Միութիւնն է որ ստանձնած է նոյն նուիրատուութեան մատակարարութիւնը եւ որ Պատրիարքարանի պէտքերուն համար ալ տարեկան 1000 սթէրլին յատկացուցած է նոյն նուիրատուութենէն, եւ հետեւաբար կը յանձնարարէին առանց վարանելու ասկէց առաջ զրկուած պատճէններուն համաձայն փոխանորդագիրը եւ acte de Ratificationը ստորագրել եւ օրինաւորապէս վաւերացնել տալէ յետոյ՝ զրկել նոյն միութեան նախագահին:

Ժողովը նկատի առնելով բարձրէն եկած այս հաւաստիքները, որոնք ամէն վստահութիւն կը ներշնչէին թէ այս հսկայ նուիրատուութիւնը մատակարարելու կարեւոր գործը ապահով ձեռքերու մէջ կը գտնուի, որոշած է նոյն փոխանորդագիրը եւ acte de Ratificationը անմիջապէս պատրաստուին, ստորագրուին ու զրկուին, նկատի առնելով մանաւանդ խնդրին յոյժ ստիպողութիւնը, զոր վերոյիշեալ անձնաւորութիւնները մատնանշած էին իրենց ուղղած գրերովը:

Եւ ըստ այս խոստման առաջին վճարումը տեղի ունեցաւ, որ յատկացուեցաւ Պատրիարքարանի պէտքերուն եւ այլ զանազան կա-

բօտուածեանց, իսկ յաջորդ տարուան երկրորդ վճարումէն՝ ըստ նոր հրահանգի, 500 անգղ. ոսկի յատկացուեցաւ Ա.զգ. Հիւանդանոցի պէտքերուն:

Կ'արժէ յիշատակել նաեւ Անվէրսաքնակ Տիար Միհրան Իբէքեանի կողմէ Սամաթիոյ յղկարանի շէնքին մէջ ունեցած իր սեփական բաժիններուն ու իր պահանջքի գումարներուն Ա.զգ. Հիւանդանոցի նուիրուիլը իրաւագէտ Լուծֆիկ էֆ. Գույումեանի փոխանորդութեամբը:

Յիշատակութեան արժանի է նաեւ Իսպիրեան կտակը, ինչպէս նաեւ ուրիշներ, որոնք Խառն ժողովով նկատի առնուած եւ վաւերացուած են:

8.— ԶԱՆԱԶԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Ժողովը Պատրիարքարանի իւրաքանչիւր տարուան պիւտճէն՝ գործակցութեամբ Տնտես. Խորհրդոյ եւ ելմտից հոգաբարձութեան պատրաստած, վաւերացուցած ու գործադրութեան դրած է:

Ժողովը միշտ ջանացած է խնայողութիւններ ընելով հանդերձ Պատրիարքարանի պէտքերուն համար նոր հասոյթներ որոնել եւ կը հաւատայ թէ յաջողած է այս մասին, վասնզի Զաւէն Սրբազանի մեկնումէն յետոյ մօտ 2000 թրքկ. ոսկի թղթադրամ միայն կար Պատրիարքարանի սնտուկը եւ անոր դէմ կային պարտքեր ու պէտքեր, ինչպէս նաեւ տարեկան մօտ 32,000 ոսկիի պիւտճէ մը, որ հետզհետէ զեղչուելով՝ յանգած է մինչեւ 20000 ոսկիի, սակայն ժողովը իր պաշտօնը թողած պահուն, բազմաթիւ պարտքեր վճարուելէ յետոյ՝ շնորհիւ եղած խնայողութիւններուն եւ ձեռք բերուած հասոյթներուն, որոնց գլխաւորները կը կազմեն Պալպալեան ժառանգութենէն եւ Մելգոնեան նուիրատուութենէն Պատրիարքարանի յատկացուած բաժինները, Պեռնի դրամատունը պատրաստ թողած է Պատրիարքարանի սեփական արժեթուղթեր եւ կարեւոր գումար մը: Այս արժեթուղթերն ու դրամները դրուած են նայն դրամատունը Պատրիարքարանի անունով եւ Տեղապահ Ս.ին ու ժողովիս դիւանի անդամներուն ստորագրութիւններովը, առանց որոց ո եւ է արժեթուղթ կամ դրամ չկրնար գանձուիլ յիշեալ դրամատունէն:

Աւելորդ չենք համարիր յայտնել նաեւ թէ Զաւէն Սրբազանի մեկնումէն յետոյ եկեղեցապատկան կարգ մը արժեթուղթեր որոնք Պատրիարքարանի անուան Պանք Օթօման կը գտնուէին, Ատենապետ Մոստիչեան էֆ.ի, անդամ Պերճ Քէրէստէճեան էֆ.ի եւ ելմտից Հոգաբարձութեան ատենապետ հանգց. Ս. Քօչունեան էֆ.ի միջոցաւ եւ

Հայոց Պատրիարքարանի անուևով փոխադրուած են Պէւնի պանքան , եւ որոնք յետոյ փոխանցուած են դարձեալ Պատրիարքարանի անուան եւ Տեղապահ Ս.ի եւ ժողովիս ղիւանի անդամոց ստորագրութեան ներքեւ :

Սանասարեան խնամակալութենէն ալ գումար մը զանձուած է Պատրիարքարանի պէտքերուն համար , նոյնպէս Ազգ. խնամատարութենէն գումարներ զանձուած են ի հաշիւ Պատրիարքարանի ազգ. տուրքին , որ դադրած էր նոյն խնամակալութեան յատկացուած եւ ազգայիններէ զանձուած ամսական որոշ գումարներու հետեւանօք : Իսկ Կալուածոց Հոգաբարձութենէն զանձուած եւ Պատրիարքարանի պէտքերուն յատկացուած գումարը ուղղակի մաս կազմած է պատրիարքարանի պիւտճէին :

Սեբաստիոյ Սենեքերիմեան լուծեալ միութեան զանձապետին կողմէ Իբրանոսեան եղբարց 1863 ոսկւոյ գումար մը յանձնուած ըլլալով , ժողովիս որոշմամբ եւ Սեբաստահայերու հաւանութեամբ զանձուած է նոյն գումարը եւ յանձնուած Օսմ. դրամատան յանուն Ազգ. Պատրիարքարանի , գործածուելու համար Սեբաստիոյ պէտքերուն , եւ արդէն նոյն հետայն 1000 ոսկիի նպաստ մը ղրկուած է Սեբաստիոյ Առաջնորդարանը , կարօտելոց բաշխուելու համար :

Ժողովը ներկայացուած անհրաժեշտ հարկին առջեւ արտօնած է Կալուածոց Հոգաբարձութիւնը 1100 սթէրլինի գումար մը փոխ տալ տիկնոջ մը անոր սեփական մէկ կալուածը վեֆաքն ֆերաղ ընելով ժողովիս անդամներէն Խաչիկ Էֆ. Գէորգեանի անուան : Այս անհրաժեշտ հարկի մասին նոյն ատենի Ուսմակ. Խորհուրդի Ատենապետ Տիար Պետրոս Ատրունի կրնայ պէտք եղած բացատրութիւնները տալ նախաքննիչ յանձնաժողովին . այսու հանդերձ ժողովը պէտք կ'զգայ յայտարարել թէ՛ այդ գումարը անգանձելի կամ կորսուելիք դրամ մը չի , զի յիշեալ գրաւի դրուած կալուածը տիրուելու մեկտեղ նոյն գումարը վճարելու արժեքը կը ներկայացնէ , եւ թէ՛ այս գումարը շատոնց զանձուած պիտի ըլլար , եթէ Գէորգեան Էֆ. փոխանորդութիւն մը տալէ չի խուսափէր :

Նախկին Պատրիարք Զաւէն Սրբազան իշ մեկնումին առիթով իր մօտ գտնուած եւ Արմաշի Դպրեվանոց սեփական կարգ մը զարդեղէններ մէկտեղ տարած ու յատուկ տոպրակով մը կնքուած յանձնած էր Վառնայի Թաղ. Խորհուրդին ցուցակովը մէկտեղ ,

Ժողովը աշխատած է զանոնք բոլ բերել տալ ու իբր ապահով միջոց տեղւոյն առաջն . Տեղապահ Տ. Սարգիս Ա. Քհնյ. Ղարիպեանի յանձնարած է այդ զարդեղէններուն փոխադրութեան գործը , ու այս վերջինը անձամբ բերած յանձնած է ժողովիս նոյն կնքեալ տոպրակը , որ յատենի ժողովոյ եւ ի ներկայութեան Արմաշի Դպրեվանոց Կնա-

մակալութեան բացուելով ու պարունակութիւնը ըստ ցուցակի նըշ-
դուելով, յանձնուած է ամբողջութեամբ նոյն խնամակալութեան գան-
ձապետ Տիար Լեւոն Սէմէրճեանի (այժմ հանգուցեալ) : Ի վերջոյ նոյն
զարդեղէնները ժողովիս հուանութեամբ վաճառուած են ու փոխար-
ժէքը յանձնուած է դրամատան յանուն նոյն խնամակալութեան :

Էյուպի եկեղեցապատկան գոյքերու խնդիրը Խանու ժողովով
նկատողութեան առնուած ու յատուկ որոշմամբ եւ ի ներկայութեան
Տնտես. Խորհուրդի պատուիրակին անոնցմէ մաս մը վաճառուած է
Ֆէրի գիւղի եկեղեցիին, փոխարժէքը, յատկացուելու համար նոյն
թաղին սեփական գրաւեալ կալուածի մը դատական ծախքերուն :

Բինկեանի ազգապատկան կալուածներու մատակարարութիւնը
յանձնուած է ուրոյն Մարմնոյ մը, որ իրեն յանձնուած պաշտօնը շա-
րունակած է կանոնաւորապէս :

Համաձայնականներուն քաղաքէս մեկնումէն յետոյ Բանկալթիի
ազգ. գերեզմանատան մէկ մասը ձիաւոր զինուորներու կողմէ իբրեւ
մարզավայր գործածել սկսուած ըլլալով, ժողովը անմիջապէս դիմում
կատարած է քաղաքիս զինուորական հրամանատար փաշային ու յա-
ջողած է արգիլել տալ այդ ոտնձգութիւնը :

Կիւմշեան կտակի սեփական եւ Բերա Ասմալը Մէսհիտ փո-
ղոցը գտնուող ընդարձակ տունը նախորդ վարձակալ Պ. Ամատուի
կողմէ զինադադարի շրջանին յանիրաւի գրաւուած ըլլալով, ժողովիս
ատենադպիր Տօքթ. Անտրէ Վահրամի Քրանսական հիւպատոսարանին
մօտ կատարած անձնական դիմումներուն ու ջանքերուն շնորհիւ
բունագրաւումէ փրկուած է առանց ո եւ է նիւթական զոհողութեան
ու յանձնուած վերոյիշեալ կտակի հոգաբարձութեան :

Եօանէսբուի կտակի խնդիրը նախկին Պատրիարքներու եւ վար-
չութիւններու օրերուն տեղի ունեցած գործողութեանց կը վերաբերի :
Ժողովը պաշտօնի անցած պահուն նոյն կտակադրամէն Փարիզի Օս-
մանեան դրամատան մօտ գտած է իբր անձեռնմխելի 158,000 Ֆր-
րանքի վեց հատ ոանթ Քրանսէզ, որուն տարեկան տոկոսը 4100
Ֆրանք գանձած է Պատրիարքարանը :

Ազգապատկան կալուածոց դրամներն ու հաշիւները իրենց օրին
ու ժամանակին յանձնուած են պատկան մարմնոց :

Վերջապէս այս խնդիրներուն շարքը կարելի է շատ ու շատ
երկարել, որոնց կարգադրութեան համար ժողովը իր հոգածութիւնն ու
ջանքերը չէ խնայած բնաւ, բայց որպէսզի պատկ. ժողովիդ սուղ ժա-
մերը չգրաւէ, ժողովը զանց կ'ընէ զանոնք հաս մի աւ մի յիշատակել :

Վարչութիւնս նոր անդամներով իր կազմութիւնը ստացած
պահուն ատենապետ Մոստիշեան էֆ. դիմում ըրած էր նաեւ ազգին
մէջ կարեւոր դիրք ունեցող կարգ մը անձնաւորութեանց, ինչպէս Արամ

Գարակէօզեան, Սարգիս Գրնահեան, Եղուաքո Շիրինեան, Տօթ. Իշլէմէհեան եւն, որպէսզի իրենց գործակցութիւնը նուիրեն: Մէկ կողմէն օտար մամուլի մէջ Պատրիարքարանի իրաւասութեան դէմ եղած հրատարակութիւնները եւ միւս կողմէ կարգ մը անձերու ներքին փորձերը, որոնցմով Պատրիարքարանի կազմակերպութեան խնդիրներ կը յուզէին, համարձակութիւն չէին տար խորհելու Ազգ. Ժողովոյ գումարման վրայ, որուն անդամներուն մեծամասնութիւնն ալ բացակայ գտնուելով Պոլսէն, քանիցս խորհուեցաւ թէ արտօնութիւն ստանալու դիմումը գուցէ տարբեր առարկութիւններու պատճառ ըլլայ ու վտանգուի ազգային իրաւունք մը, կամ ժողովի անբաւական թուով գումարումը ապօրինութեան պատրուակ ծառայէ, ուստի դժուար ժամանակի մը մէջ գործերը իրենց բախտին չձգելու կամ բախտախրնդիրներու ձեռք չյանձնելու համար, ստանձնեցինք շարունակել մեր պաշտօնը Ս. Նախագահին հետ, մինչեւ որ կարելիութիւն ստեղծուի ընդհ. ժողովը գումարելու իր օրինական ձեւով: Վարչութեան ատենապետ Մոստիչեան էֆ. քանիցս անպաշտօն դիմումներ կատարեց նոր ընտրութեանց ձեռնարկելու համար, բայց քաջալերութիւն չգտաւ, եւ այս է պատճառը ժողովին երկարածգման: Ճիշտ չըլլար այդ անցեալ օրերու վիճակը բաղդատել այս օրուան կացութեան հետ: Ձեր յիշողութեան կոչում կ'ընենք, որպէսզի անդրադառնաք այն օրերուն, ուր մեր կողմէ առնուելիք անխորհուրդ քայլ մը գուցէ վտանգէր ամէն բան, երբ մեզի հակառակ փորձեր ալ պակաս չէին մեր շուրջը:

Մնամք խորին յարգանօք անդամք նախորդ Քաղ. Ժով.ոյ

Պ. ԽՈՐԱՍԱՆՃԵԱՆ, Ղ. ՊԵՋԱԶԵԱՆ, Լ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

ՏՕՔԹ. ԱՆՏՐԷ ՎԱՀՐԱՄ, Յ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ, ՀԱՅԿ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Ազնուաշուք

Տիար Ասենապետ

Պատկ. Ազգ. Ընդհանուր Ժողովոյ

Պատկ. ժողովիդ անցեալ նիստին ներկայացուցած մեր համարատուութեան մէջ մոռցուած էր յիշատակել կարեւոր խնդիր մը, որ կը յուսանք թէ՛ կը շահագրգռէ Պատկ. ժողովդ: Ղալաթիա Խասթախանէ խան անուամբ հանչցուած ազգային շէնքին գետինը 30 տարի առաջ գնուած է իրրեւ միւշ եւ այդ կերպով Տէֆթէրհանէի կողմէ փոխանցուածը կատարուած էր յանուն Պատրիկ. էֆ. Կիւլպէնկեանի ու Օամ. Սահմանադրութեան հռչակումէն յետոյ փոխանցուած էր ազգին անուան: Սակայն 20—22 տարի առաջ դատ քացուած էր Էվգաֆի կողմէ թէ այդ գետինը վազֆ է եւ խարդախութեամբ միւշ ներկայացուած է: Յետ դատավարութեան դատարանը վճարած է ի նպաստ Էվգաֆին եւ վճարածին ալ վերջնական հանգամանք ստացած ըլլալով, մէկ բան միայն կը մնար ընել, այսինքն շէնքը յանձնել Էվգաֆին, զրկելով Գարակէօզեան որբանոցի սաները իրենց ամէնէն մէկ կարեւոր հասոյթէն:

Գարակէօզեան Խնամակալութեան հետ խորհրդակցութեամբ եւ իրաւագէտներու հետ բանակցութեամբ այս անգամ մեր կողմէ առարկութիւն եղած է որ եթէ նոյն խկ գետինը Վազֆ ըլլայ, ազգը այդ գետնին վրայ ինք ծախք ըրած եւ շէնք կառուցած է ու այս կէտը հաստատելու համար ազգին ամէն դասակարգերէն վկաներ տարուած են դատարան, որոնք հաստատած են թէ՛ իրաւամբ այդ շէնքը շինուած է ազգին դրամով եւ հսկողութեամբ: Դատարանը այս անգամ վճարած է թէ շէնքը ազգին կը պատկանի, եւ այս կէտը վճարական հաստատութիւն ստանալէ յետոյ, կը մնար իրաւախոհութեան մը գալ գետնի տէրերուն հետ: Ուստի ժողովը լիազօրութիւն տուած է Գարակէօզեան Խնամակալութեան կատարել հարկ եղած բանակցութիւնը, որուն արդիւնքը հետեւեալ կերպով տեղեկագրուած է ժողովիս:

1. Խանին գետնին համար տարեկան 385 եւ առառաւելի 400 թրկն. ոսկի թղթադրամ մուգաթա պիտի յատկացուի:

2. Անցեալ 15 տարիներու վարձքին փոխարէն 6000 լր. թրքկ. թղթադրամի գումար մը պիտի վճարուի, տարեկան 800ական թրքկ. ոսկի թղթադրամի վճարումով, եօթուկէս տարուան ընթացքին մէջ վճարելի:

3. Միւթէվէլիին իր փաստաբանական, դատական եւ այլ ծախուց համար պիտի վճարուի 2500 լր. թրքկ. թղթադրամ, ամսական 50ական լիրայի վճարումով, յիսուն ամսուան մէջ վերջանալի: Բաց աստի պիտի վճարուի 10,000 լիրա թրքկ. թղթադրամ փաստաբանական վարձքերու եւ ընդհանուր ծախքերու համար:

Խնամակալութիւնը իր վերոյիշեալ գրին կցած էր նաեւ երեք փաստաբաններու կողմէ ստորագրուած 1926 իետրվ. 2 թուականաւ տեղեկագիրը:

Ժողովը՝ որ այս խնդրոյն նպատաւոր կերպով կարգադրութեան համար խնամակալութեան հետ մէկտեղ ջանք չէ խնայած, ընդունելի համարած է խնամակալութեան այս կարգադրութիւնը, վասն զի՝

Ա. Դատը բոլորովին կորսուած էր Ազգին համար եւ մասնակի կերպով շահուիլը անակնկալ մըն էր:

Բ. Խանը ներկայիս 60,000 ոսկի գնահատուած է եւ տարեկան 5,500 ոսկի վարձք կը բերէ, այնպէս որ չորս տարուան մէջ կարելի է փակել եղած գոհողութիւնը, եւ

Գ. Այս կարգադրութեամբ ազգին համար միանգամ ընդ միշտ եւ դատական միջոցաւ կորսուած շէնքի մը վրայ իր իրաւունքը ապահովուած եղաւ:

Այս առթիւ ժողովը պարտք կը համարի դրուատեօք յիշել Գարակէօզեան խնամակալութեան եւ ի մասնաւորի անոր Ատենապետին Եղուարդ Էֆ. Գարակէօզեանի անդուռ ու գնահատելի ջանքերը, որոնք նպաստեցին այս գործին ստացած յաջող ելքին:

17 Յունիս 1927 Բերա

Մնամք յարգանօք

Անդամք նախկ. Քաղաք. Ժողովոյ

ՏՕՔԹ. ԱՆՏՐԷ ՎԱՀՐԱՄ, Պ. ԽՈՐԱՍԱՆՃԵԱՆ

Լ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ, ՀԱՅԿ ԱՆՏՈՆԵԱՆ, Ղ. ՊԷԶԱԶԻԱՆ

Յ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՔՆՆԻՉ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՈՅ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ

ԱԶՆՈՒԱՇՈՒՔ ՏԻԱՐ ԱՏԵՆԱՊԵՏ

ԱԶԳ. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎՈՅ

Ազգ. Կեդր. Վարչութեան Խառն եւ Քաղ. Ժողովներու կողմէ ներկայացուած համարատուութեանց տեղեկագիրները, ինչպէս նաեւ Բարձր. Տեղապահ Տ. Գէորգ Արք. Ասլանեանի մասին տրուած ամբաստանագիրը քննելու համար, Պատկ. Ազգ. Ընդհ. Ժողովոյ 29 Մայիս 1927 թուակիր որոշմամբ եւ ձեռնհասութեան, իրաւասութեան, համարակալութեան դիւաններէ կազմուած յանձնաժողովս, 4 Յնա. 1927 թուակիր տեղեկագրով՝ Խառն Ժողովոյ եւ «Մաղաքեան» վարչութեան համարատուութենէն անջատելով՝ Թոգաթլեանի, Խնամատարութեան, Կալուածոցի փոխատուութեան խնդիրները, — որոնք սերտ առնչութիւն ունին թէ ամբաստանագրին եւ թէ «Մոստիչեան» վարչութեան համարատուութեան հետ, — միւս խնդիրները կարգ մը դիտողութիւններով ներկայացուցած էր Չեր Պատկ. Ժողովին գնահատման:

Հետեւաբար, յանձնաժողովս մի քանի լիազումար նիստերու մէջ նկատի առաւ «Մոստիչեան» վարչութեան երեսուն եւ իննամսեայ համարատուութեան տեղեկագիրը, եւ ամբաստանագրով ցոյց տրուած վերագրումները, եւ յետոյ, զանազան թուականներու, թէ՛ հաւաքաբար եւ թէ՛ իր անդամներէն բաղկացած մասնախումբերով կատարած քննութիւններով, ծանօթ ազգայիններէ առնուած տեղեկութիւններով եւ գրաւոր յայտարարութիւններով ու լսելով նաեւ Տեղապահ Սրբազանը եւ յնչով Ն. Սրբազանութեան գրաւոր տեղեկատուութեան, յանձնաժողովս լրացուցած համարելով իր քննութիւնները, արդիւնքը եւ եզրակացութիւնը կը յանձնէ Պատկ. Ժողովոյն գնահատման:

Յանձնաժողովս, պարտք կ'զգայ լրջօրէն Չեր բարձր նկատառման յանձնելու այն պարագաները, որ Տիար Յարութիւն Մոստիչեան՝ իբր վարչութեան ատենապետ լիազօրուած էր Պատկ. Ժողովէն իր ընկերները ընտրելու, եւ կազմելով Քաղ. Ժողովը՝ յանձնելու ձեր վաւերացման: Սակայն, այդ միջոցին, վրայ հասնելով փոխանցման շրջանը, անկարելիութեան մատնուած էր գործադրելու Ազգ. օրէնքին տարրական օգին, ու դէպքերու ստիպողականութեան տակ, ափ ափոյ ընտրելով իր ընկերներէն մաս մը, չէ կրցած պատշաճ օրինաւորութիւնը տալ՝ հրաւիրելով ընդհ. ժողովը:

Չաւէն Սրբազանին հրաժարումէն եւ մեկնումէն վերջը, Խառն Ժողովը կ'ընտրէր իբրեւ Տեղապահ Գէորգ Արք. Ասլանեան, որուն հետ «Մոստիչեան» վարչութիւնը մէկ կողմէն նախ՝ Թրք. Ազգ. Մեծ Ժո-

ղովին, յետոյ Թուրք Հանրապետական Կառավարութեան մօտ ջանալով ազգային շահերը ու տեսակէտը պարզել, ամէն առիթէ օգտուած են Թրքաքնակ Հայոց հաւատարմական զգացմանց թարգմանը հանդիսանալ, եւ այսպէս, հետզհետէ կառավարութեան հետ ունեցած շրջման արդիւնքով տակաւ յաջողած են հանչցնել Տեղապահ Սրբազանը իբրեւ «միւթէվլի» ազգային հաստատութեանց եւ իրաւանց:

Ահա, այդ փոխանցման շրջանին, կը հանդիպուի «Մոստիչեան» վարչութեան պարբերաբար հրատարող անդամակիցներու տեղ ուրիշներուն յարափոփոխ անուանումները. որոնք, դժբաղտաբար՝ չեն կրցած վաւերացուիլ Պատկ. Ժողովէդ. եւ գուցէ, այդ դժուարին պարագաներու բերմամբ, Տիար Մոստիչեան հանդիպած է նոյն իսկ իր ընկերակիցները ընտրելու դժուարութեան՝ թերեւս անկարելիութեան որուն հետեւանքը եղած է, ներկայ անդամներու մեծամասնութեամբ որոշումներ կայացնել եւ գործադրել. որոնք, անշուշտ չեն համապատասխաներ Ազգ. օրինաց տարրական ոգւոյն:

Սակայն, յանձնաժողովս նկատողութեան առած է թէ, այդ հարկեցուցիչ պարագաներու բերմամբ ընդգրկուած թիւր գործելակերպը՝ նախընթաց ստեղծած, եւ այդ անկանոն ընթացքը յարատեւած է մինչեւ վերջերը: Զոր օրինակ, 11 Յնվ. 1924ի նիստին՝ 8 անդամներ գտնուելուն հակառակ՝ երկու ժողովականով, 20 Յնվր. 1926ին՝ 9 անդամակից գտնուելուն հակառակ երեք, եւ հետզհետէ՝ ինը նիստերուն չորս, 32 նիստերուն հինգ անդամակիցներ որոշումներ տուած, նախորդ ատենագրութիւնները վաւերացուած եւ կարեւոր խնդիրներ լուծուած են:

Արդարեւ, յեղաշրջման նախօրեակին եւ կամ մինչեւ բարելաման շրջանին յաջորդելուն, գործադրուած տնօրինութիւնները՝ օրինական ձեւակերպութիւններէ զուրկ ալ եթէ ըլլան, «Մոստիչեան» վարչութեան համարատուութեան մէջ այդ նիւթին մաս կազմող պատճառաբանութեամբ, կրնար Պատկ. Ժողովոյդ ընդունելութեան արժանանալ: Սակայն, երբ Պր. Մոստիչեան Պատկ. Ժողովէդ արտօնուած ըլլալով իր կազմը լրացնելու, եւ այս դիւրութեան հակառակ շատ պակաս անդամներով կը յարատեւէ եւ կը գործադրէ այդ արտաքոյ կարգի միջոցները մինչեւ 1926ի սկիզբները միեւնոյն թերութեամբ, եւ երբ գործադիր իշխանութեան պետ Տեղապահ Սրբազանը կը յայտարարէ թէ, «գործադրած է զանոնք օրինաւոր նկատելուն», այդ պարագային, Ազգ. իշխանութեան մէջ ստեղծուած այդ տեսակ եւ Ազգ. հիմնական կանոնագրին հակառակ նախընթաց գործունէութիւնը, յանձնաժողովս՝ ապօրինի եւ քննադատելի կը գտնէ:

Նմանապէս յանձնաժողովս, ստիպուած կ'զգայ ինքզինքը յայտարարելու թէ, «Մոստիչեան» վարչութեան 9 Դեկտ. 1925ի (ՃԽԹ.)

նիստին մէջ, փութով Պատրիարքի ընտրութեան մասին կայացած որոշումը, Տեղապահ Սրբազանին յայտարարութեան համաձայն, յիշողութենէն վրիպած, և դժբաղտաբար չէ գործադրուած, որուն, ակրնդէտ կ'սպասէր հանուր թրքաբնակ հայութիւնը: Հետեւաբար, այդ տեսակ յոյժ կարեւոր եւ անհրաժեշտ որոշման անհետեւանք ձգուիլը՝ ապօրինի եւ քննադատելի է:

Յանձնաժողովս, իր քննութեան ենթարկուած խնդիրներու մասին, ստուգած եւ եզրակացուցած կէտերը դասաւորած է հետեւեալ ձեւով:

Տեղապահ Բարձր. Տ. Գէորգ Արք. Ասլանեանի նախագահութեամբ «Մոստիչեան» վարչութեան,

1. — Կառավարութեան հետ յարաբերութիւնը,
 2. — Վիճակային
 3. — Ընտրական
 4. — Կրթական
- } գործերը,
5. — Եկեղեցական կալուածոց եւ շինութեանց վերաբերեալ եւ կառավարի փլուզման խնդիրները,
 6. — Ժառանգային եւ կտակային գործերը,
 7. — Էյուպի եկեղեցիին գոյքերը, եւլն.,
 8. — Խնամատարութեան գործը,
 9. — Կալուածոց հոգաբարձութեան փոխատուութիւնը,
 10. — Թոգաթլեան պանդոկին խնդիրը:

1. — Թուրքիոյ մէջ բնակող հայ ժողովուրդին դարաւոր աւանդութեանց եւ սովորութեանց համաձայն, հանրապետական կառավարութեան հանդէպ հաւատարիմ մնալու մասին՝ «Մոստիչեան» վարչութեան ընդգրկած սկզբունքով, ճշգրիտ թարգմանը հանդիսացած են ազգին զգացմունքներուն, եւ հետեւաբար այդ ուղղութեամբ մատուցուած աշխատանքը, գնահատութեան արժանի է:

2. — Վիճակային գործերու մասին, ցոյց տրուած խնդիրներէն, գաղթականաց հոսանքը դադրեցնելու համար եղած յորդորանքը նրպատակայարմար է:

Բայց, հոգեւոր մխիթարութեան եւ կարգադրութեան՝ համառօտ ակնարկութիւնները բաւարար չեն արդարացնելու այդ առթիւ անհրաժեշտ ջանքերու եւ ձեռնարկութիւններու գործադրուած ըլլալուն. այն նկատումով թէ, նոյն իսկ մօտակայ հայաբնակ վայրերու մէջ գրաւուած կը մնան տակաւին եկեղեցապատկան գոյքեր, նոյն իսկ

աղօթատեղիներ։ Մնացորդ ժողովուրդն ալ, զուրկ մնացած հոգեւորականներէ եւ ստիպուած՝ մկրտութիւն եւ թաղումը կը կատարեն կամ առանց ծիսակատարութեան եւ կամ օտար եկեղեցականներու ձեռամբ։

Պարագաներու բերմամբ, եթէ դիմումները արդիւնք մը չունեցան, կարեւոր էր յաճախակի յիշատակագրերով պարզել եւ որոշ ցուցմունքներով նշանակել տեղւոյն պահանջքը, եւ ըստ այնմ Հանրապետական Կառավարութենէն խնդրել գործադրութիւնը արդարութեան՝ որ գլխաւոր սկզբունքն է նաեւ երկրին հիմնական կազմակերպութեան։

3.— Տեսուչ խորհուրդներու վերակազմութիւնը՝ անշուշտ համապատասխասխան է Ա.զգ. կանոնագրութեանց։ Իսկ, թաղային մատակարար մարմիններու ընտրութիւնները «ապաժամ» նկատուելով «Մոստիչեան» վարչութենէն, ըստ ազգ. հիմնական օրէնքին, կազմակերպուած են «Մաղաքեան» վարչութեան կողմէ։

Բայց եւ այնպէս, յանձնաժողովս դիտած է թէ, «Մոստիչեան» վարչութիւնը՝ խիստ լուրջ եւ կարեւոր խնդիրները, առանց տեսուչ խորհուրդներու գիտակցութեան եւ քննութեան, ինքնակամ տնօրինած եւ գործադրած է Տեղապահ Սրբազանին ձեռամբ, որոնց ապօրինութիւնը՝ բացարձակ եւ անժխտելի է։

Այդ կարգէն են, Պատրիարքարանի 1926ի պիւտճէն, որ Տնտես. Խորհրդոյ քննութեան յղուած եւ վաւերացման համար Քաղ. ժողովի վերադարձուելէն ետքը, 9 Դեկտ. 1925ին, 9 անդամակիցներու գրտնուելուն հակառակ, հինգ ժողովականներէ բաղկացեալ նիստին մէջ, վերաքննուած է «պիւտճէն» եւ 15 հազարէն 18 հազար ոսկիի բարձրացնելով՝ ըստ այնմ որոշած եւ խնդիրը ի տեղեկութիւն հաղորդած են Տնտես. Խորհուրդ եւ ի գործադրութիւն յանձնած են Ելմտից Հոգաբարձութեան։

Արդարեւ, Քաղ. ժողովը, ազգ. հիմնական կանոնագրին 42րդ յօդուածին համաձայն իրաւունք ունէր արդարացի պատճառներով սրբազրել Տնտես. Խորհրդոյ որոշումը, բայց ինքնին, չէր կրնար ուրիշ տնօրէնութիւն ընել, եւ ստիպուած էր դարձեալ նոյն Խորհրդոյ յանձնել գործին քննութիւնը։ Այս օրինաւոր տրամադրութեան հակառակ եղած որոշումը յանձնաժողովս կը գտնէ ապօրինի եւ քննադատելի։

Նոյնպէս, խնամատարական հատուցումներու, Թոգաթլեանի ներկի եւն. խնդիրներու պէս կենսական եւ յոյժ կարեւոր հարցերն ալ նախ քան կարգադրութեան, նոյն օրէնքին 42 եւ 46րդ յօդուածներուն տրամադրութեանց համաձայն, պարտաւոր էր Տեսուչ Խորհուրդին քննութեան եւ որոշման ենթարկել։ Մինչդեռ, «Մոստիչեան» վար-

չութեան համարատուութեան մէջ, ակնարկելով — զոր օրինակ, Թոքատեանի ներկի խնդրոյն — ըսուած է թէ, կարգադրուած գործի մը հանդէպ, նկատելով որ, նպաստաւոր արդիւնքի մը յանգած է, ըստիպաւած են ընդունելու», եւ այսպէս, անտեսուած է օրէնքին տարրական ոգին:

Այդ կարգէն է նաեւ 19 Յնս. 1927ի Պատկ. Ժողովոյդ որոշմամբ, յանձնաժողովիս քննութեան յանձնուած գաւառապատկան եկեղեցեաց գոյքերու դասաւորման եւ պահպանման խնդիրը:

Այդ խնդրոյն լուսաբանութեան համար, յանձնաժողովս քննելով Քաղ. Ժողովոյ 4 Մայիս 1923 թուակիր որոշումը, տեղեկացաւ թէ գաւառէն եկած եւ Պատրիարքարան յանձնուած գոյքերուն մէջ գրտնուող անպէտ արծաթեղէններու վաճառումը որոշուած ըլլալով, Տնտես, Խորհրդոյ կողմէ անդամի մը ներկայութեամբ՝ ելեւմտից հոգաբարձութեան հրահանգ տրուած է ծախելու: Եթէ Տնտես. Խորհուրդէն չի գտնուիր ըրան, ապա կը կացուցանեն եղեւնից հոգաբարձութիւնը՝ այդ որոշումը գործադրելու:

Ահա, այս որոշմամբ ալ, խնդիրը կանխաւ Տնտես Խորհրդոյ որոշման չենթարկելով՝ օրէնքին հիմնովին հակառակ գործադրուած է. զոր յանձնաժողովս կը գտնայ ապօրինի:

4. — Կրթական գործերու մասին համարատուութեան մէջ ցոյց տրուած բացատրութեանց եւ այդ առթիւ եղած կարգադրութեանց համար, յանձնաժողովս դիտողութեան արժանի կէտ մը չէ տեսած:

5. — Ազգապատկան կալուածներու խնդրոյն համար, կատարուած դիմում ու աշխատանքը զնահատելի ըլլալով հանդերձ Տէֆթէրխանէի մօտ «Վազֆ»ի վերաբերեալ եւ առուծախի գործողութեանէն հաւարուած դրամներուն գանձման եղանակին համար, յանձնաժողովս հետազօտութեամբ տեղեկացած եւ ստուգած է թէ, գանձուած մօտ 10,000 ոսկիի փոխարէն 5,600 հինգ հազար վեց հարիւր ոսկի ծախք նշանակուած է:

Հետեւաբար Քաղ. Ժողովոյ համարատուութեան տեղեկագրին 34րդ երեսին մէջ նշանակուած 5000 ոսկին ոչ թէ գանձուած՝ այլ սրնտուկը մտած գումարին ակնարկութիւնն է:

Ազգին բացարձակ մէկ իրաւունքը ներկայացնող այդ 10,000 ոսկին գանձելու համար, կէսէն աւելին ծախսուած ըլլալը, յանձնաժողովս կը գտնէ քննադատելի, ու այդ առթիւ, «Մոստիչեան» վարչութիւնը, իր Սրբազան նախագահովը պատասխանատու կը նկատէ:

2. Տեղեկագրին 36րդ երեսին մէջ նշանակուած ութերորդ հարցը, Մեծ կղզիի շէնքին ակնարկելով ըսուած է թէ, «Հիւանդանոցի փոխանցուած է»: Մինչդեռ յանձնաժողովս տեղեկացած է թէ, Հի-

ւանդանոցը մօտ երկու հազար ոսկիի փոխատուութիւն ըրած եւ տունը Գրնալըի եկեղեցւոյն փոխանձուած է :

3. Կառածի փլուզման խնդրոյն համար, համարատուութեան մէջ տրուած բացատրութիւնները բաւարար են : Սակայն, ազգին իրաւունքին սլահանջման յետաձգումը անարդարանալի ըլլալուն, յանձնաժողովս պարտք կը համարի առաջարկել Պատկ. ժողովոյդ, յղելու զայն վարչութեան, փութով եւ ստիպողաբար գործադրելու օրինական տրամադրութիւնները այդ առթիւ :

4. «Մոստիշեան» վարչութեան համարատուութեան իբրեւ յաւելուած, յանձնաժողովիս յանձնուած 17 Յնս. 1927 թուակիր եւ Ղալթիա, խասթախանէ խանի գործին վերաբերեալ գրութեան մէջ, յանձնաժողովս դիտողութեան արժանի ո'նէ կէտ չէ գտած :

6. — Պալպալեանի կտակի խնդրոյն համար, յանձնաժողովս քննելով թղթածրարը, եւ կարդալով յանձնաժողովիս յանձնուած ատամնաբոյժ Պր. Սաչիկ Պալպալեանի ստորագրութեամբ 30 Մայիս 1927 թուակիր նամակը, ժառանգութիւն հաստատման եւ կտակին գործադրման մասին եղած քննութեան եւ տնօրինութիւններուն մէջ չի հանդիպեցաւ օրինական թերութեան : Հետեւաբար այս մասին եղած առարկութիւնները զուրկ են օրինաւոր հիմունքէ :

Բայց, 19 Յունիս 1927ի նիստին մէջ, գրաւոր ներկայացուած ու յանձնաժողովիս յղուած 540 ոսկի նուիրատուութեան հարցին համար, յանձնաժողովիս անդամներէն բաղկացեալ մասնախմբին Տեղապահ Սրբազանը յայտարարած է թէ, «տրուած 540 ոսկին, առանց արձանագրելու պայմանաւ յանձնուած է բարենպատակ հաստատութեանց յատկացուելու նպատակաւ. եւ հետեւելով այդ յանձնարարութեան, 110 ոսկի թրք. թերթերու բաժանորդագրութեան եւ Պատրիարքարանի զանազան ծախքերուն տրուած է. որոնց օրինաւոր ստացագիրներն ունէր ի ձեռին :»

Յանձնաժողովիս կողմէ նախապէս եղած հարցումներուն Տեղապահ Սրբազանին տուած բացատրութիւններէն որոշապէս նշտուած էր թէ, Պատրիարքարան յանձնուած դրամները նշգրտօրէն արձանագրուած են եւ բացը դրամ չէր մնացած :

Արդ, որոշ է թէ յիշեալ նուիրատուութիւնը՝ սնտուկը չէ մտած եւ չէ արձանագրուած : Ուրեմն, այժմու եւ նախկին յայտարարութեանց մէջ հակասութիւն մը յառաջ եկած է, որով բացը մնացած նուիրատուութիւն մը ծախսուած ըլլալու առարկութիւնը երբեք չարդարանար : Յետոյ, այդ նուէրը, ինչպէս որ յայտարարած է Տեղապահ Սրբազանը, բարենպատակ հաստատութեանց յատկացուած է : Հետեւաբար Տեղապահ Սրբազանը իրաւունք չունէր այդ դրամը Պատրիարքարանին

աւօրեայ պէտքերուն յատկացնելու. քանի որ, ազգ. հիմնական օրէնքին 12րդ յօդուածին համաձայն այդ ծախքերը իրեն կը պատկանէր. Այս պատճառներով յանձնաժողովս այդ դրամին գործածութեան ձեւը գտած է ապօրինի:

7. — Էյուլպի Ս. Եկեղեցւոյ գոյքերուն համար, յանձնաժողովս յետ քննութեան տեղեկացաւ թէ, գոյքերէն արժէքաւոր նկատուածները ցուցակագրուած եւ Քաղ. Ժողովոյ որոշմամբ փոխադրուած է Մայր Եկեղեցի. Անարժէք նկատուածները, ինչպէս նաեւ ի վերջոյ 26 Մարտ 1923 թուակիր ընկալագրով՝ մէկ սկիհ եւ մէկ արծաթ խաչ յանձնուած է թաղականութեան եւ Պր. Լեւոն Համամեանի:

Յիշեալ գոյքերէն արծաթեղէնները, Խասգիւղի Թաղ. Խորհրդոյ դիմումին վրայ, Տնտես. Խորհրդոյ որոշմամբ եւ հաւանութեամբ Քաղ. Ժողովոյ, Ֆէրիգիւղի եկեղեցիին կը ծախուին ներկայութեամբ Տնտես. Խորհրդոյ ներկայացուցիչին: Ծախուածներն են, արծաթ աջ մը, սաղաւարտ եւ վակասի մը արծաթները, ճահանջաւոր արծաթ խաչ, շուրջառ մը. եւ ասոնց փոխարժէքը յանձնուել է Պատրիարքարանի սնտուկը: Ճահանջաւոր արծաթ խաչին մէջտեղը արժէքաւոր քարերով փոքր խաչ մը եւս ըլլաւով, ասոր վրայի քարը գնահատուել է 70 ոսկի, զոր տրամադիր է եղեր վճարել Ֆէրիգիւղի եկեղեցիին:

Յանձնաժողովս նկատելով որ գոյքերը թաղեցիներուն եւ Թաղ. Խորհրդոյ դիմումին վրայ, ընդունելի պատճառներով, եւ օրինաւոր միջոցներով կարգադրուած, եւ յարգուած է օրինական տրամադրութիւնները, այդ աւթիւ եղած դիտողութիւնները քանաւոր չի գտաւ:

2. — Պայրզլըի գերեզմանատան մէջ գտնուած անպէտ ու անգիր քարերէն 300 ոսկւոյ չափ վաճառելու արտօնութիւնը տրուած է 21 Սեպտ. 1925ին Խառն Ժողովոյ որոշմամբ:

Միայն թէ քարերը ծախուած են՝ առանց Տնտես. Խորհրդոյ քննութեան եւ որոշման ենթարկելու. զո՛ր յանձնաժողովս կը նկատէ ապօրինի:

3. Ամբաստանագրին մէջ նշանակուած հանգուցեալ Պարգեւ Ծ. վարդապետի ապահովագրութեան գումարին եւ Իօանէսքույի կտակին խնդրոյն համար յանձնաժողովիս կողմէ կատարուած քննութեամբ եւ տրուած բացատրութիւններէն հասկցուած է թէ, այդ հարցերուն շուրջ՝ «Մոստիչեան» վարչութեան եւ Տեղապահ Սրբազանի իշխանութեան օրով ո՛ր եւ է գործողութիւն տեղի չէ ունեցած: Միայն, Պարգեւ Ծ. վարդապետի ապահովագրութեան դրամէն 500 ոսկին փոխան ընկալագրի յանձնուած է Խասգիւղի թաղականութեան եւ մնացորդով յիշեալ Թաղ. Խորհրդոյ պարտքին հաշուակցուած է: Իսկ Իօանէսքույի կտակէն առնուած տոկոսներն ալ նշանակուած են սնտուկին մէջ:

Հետեւաբար, յիշեալ խնդիրներուն համար եղած դիտողութիւնները, յանձնաժողովս բանաւոր չէ նկատած:

4. Յանձնաժողովս, նկատի առնելով նաեւ Տ.քթ. Թիւլեանի կողմէ գրուած եւ յանձնաժողովիս յղուած նամակը, որով կը յանձնարարուէր լսել Տեարք. Իսկէնտէրեան եւ Տ.քթ. Էնֆիլէճեանը, հրաւիրեց յիշեալները: Սակայն, Տիար Իսքէնտէրեան գրով մը կը պատասխանէր թէ՛ չէր կրնար ներկայանալ իր գործերուն արգիլման պատճառաւ, եւ Տ.քթ. Էնֆիլէճեան ալ հետեւեալ օրը կը յայտարարէր որ ուշ տեղեկանալուն չէր կրցած որոշ ժամուն ներկայ գտնուիլ. եւ իր տալիք բացատրութիւնները ժամանակին Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան անդամներէն մի քանիին ինքնակամ գործունէութեան քաջալերուիլն էր Տեղապահ Սրբազանին կողմէ, ինչ որ ատենին ընդարձակ գրեր է թէ՛ պաշտօնապէս եւ թէ՛ մամուլի միջոցաւ:

Յանձնաժողովս, նկատելով որ Տ.քթ. Թիւլեանի գրութիւնը չէր պարունակէր որոշ ցուցմունքներ, չէ կրցած աւելի մանրամասնութեամբ զբաղիլ այդ խնդրով:

8. — Խնամատարական գործին ակնարկուած կէտին վրայ, յանձնաժողովս ուսումնասիրելով ներկայացուած 21 դեկտ. 1925 թուակիր Տնտես. Խորհրդոյ քննիչ յանձնաժողովին տեղեկագիրը, 30 դեկտ. 1925 Տնտես. Խորհրդոյ տեղեկագիրը, 7 Յիս. 1926 թ. «Մաղաքեան» վարչութեան կողմէ կատարուած քննութեան տեղեկագիրը, ինչպէս նաեւ Տ.քթ. Մարրեանի կողմէ գրուած եւ յանձնաժողովիս յղուած նամակը եւ զանազան գրութիւնները, դիտած է թէ Խնամատարութեան վարչական ժողովը 1924 թուականէն ի վեր դադրած է այլեւս չի վերակազմուած ըլլալուն համար եւ տնօրէնութեան առանց հակակշռի ինքնակամ մատակարարութեան հետեւանօք, տեղի տրուած է ապօրինութեանց:

Ուշագրաւ է նաեւ այն պարագան թէ, Խնամատարութեան հաշուեյարդարութեան մասին ազգային իշխանութեան կողմէ վճարական կարգադրութիւն մը չեղած, եւ խնդիրը քննութեան չննթարկուած, Տ.քթ. Կորեկեանի 19 Յնվր. 1926 թուակիր գրութեամբ դիմումին վրայ, Տեղապահ Սրբազանին 19 Յնվր. 1926 թուակիր պաշտօնագրով, օր ըստ օրէ դէպի հաշուեյարդարութիւն դիմումը յարմար դատուելով, որոշուեր է արտօնել Խնամատարութիւնը պատշաճ դատուելիք հատուցումները ընելու»: Սակայն հատուցման չափ ու սահմանը չէ որոշուած:

Մինչդեռ, «Մաղաքեան» վարչութեան կողմէ կատարուած քննութեամբ հասկցուած է թէ, հաշուեյարդարութիւնը վերջնականապէս որոշեալ Խնամատարութեան ենթակայ կը գտնուէին տակաւին

զանազան կայաններու մէջ 566 գաղթական անձեր 630 գաղթական տղար եւ 17 որբեր :

Տեղապահ Սրբազանին կողմէ Խնամատարութեան տնօրէնին շնորհուած օրհնութեան կոնդակէն հազիւ մէկ ամիս վերջը . «դէպի հաշուեյարդարութիւն» առնուած քայլերու հետեւանօք տնօրինուած «պատշաճ դատուելիք հատուցումները» առանց Վարչութեան եւ Տնտես. Խորհրդոյ գնահատութեան, եւ — Տօքթ. Կորեկեանի գրութեան համեմատ — Խնամատարական սնտուկը ի վիճակի եղած պահուն հատուցում ընելու յանձնարարութեան հակառակ, Խնամատարութիւնը՝ մէկ կողմէն Պատրիարքարանի 5,000 եւ միւս կողմէ ուրիշ հաստատութիւններու 700 ոսկի պարտական ըլլալով հանդերձ, 2,500 ոսկիէ աւելի նուիրատուութիւն ըրած եւ տնօրէնը իր անձին համար ալ 600 ոսկի առած է :

Սանասարեան Խնամակալութիւնը, ամեն ամիս Խնամատարութեան հազիւ 500 ոսկի վճարելու արտօնուած ըլլալուն հակառակ, Տքթ. Կորեկեանի ինքնակամ պարտադրութեամբ 1926 Մայիսին 2000 ոսկի տրուած է . որով չէ հասկցուած թէ ի՞նչ հիման վրայ վճարուած կ'ըլլայ այդ դքամը :

Ատոնցմէ զատ, Տքթ. Կորեկեանի թելադրութիւնը, արձակուելիք պաշտօնեաներու մասին ըլլալուն հակառակ, տակաւին պաշտօնին մի քանի ամիսներ շարունակող պաշտօնէից հատուցումներ ըրած է : Արդէն, այդ գրաւոր առաջարկութիւնը տակաւին չեղած եւ վարչութեան հաւանութիւնը չառնուած, Տքթ. Կորեկեան սկսեր է հատուցում - կամ նուէրներ — տալու, ինչպէս որ Տնտես. Խորհրդոյ քննիչ յանձնաժողովին տեղեկագրէն հասկցուած է թէ 1925 Դեկտ. եւ 1926 Յնվ.ին արդէն այդ մտօք մաս մը նուէրներ տրուեր են : Նոյնպէս ալ, հաւաքչին իւրացուցած 144.5 ոսկին այդ նուիրատուութեան ձեւին տակ փակուած է :

Ու այսպէս, Տքթ. Կորեկեանի կողմէ ինքնաբերաբար սահմանուած եւ այդ առթիւ մասնաւոր յանձնախումբի միջոցաւ կատարուած քննութեամբ ապօրինութիւնները փաստացիօրէն հաստատուած եւ քննութեան արդիւնքն ալ Տնտես. Խորհրդոյ կողմէ ընդունուած ըլլալուն հակառակ, «Մոստիչեան» վարչութիւնը օրինաւոր միջոցները չէ գործադրած :

Հետեւաբար, ընդհանուր եզրակացութեամբ, Խնամատարութեան վարչական ժողովին տարիներէ ի վեր «Մոստիչեան» վարչութեան եւ Տեղապահ Սրբազանին կողմէ չի վերակազմուելը, եւ գոնէ անոր տեղ հակակշռելու իրաւասութիւնը ձեռք առած «Մոստիչեան» Բաղ. Ժողովին կողմէ՝ տեղեկագիրներով հաստատուած այդ ապօրինութեանց դէմ անհոգութիւնը եւ անհրաժեշտ տնօրինութիւններուն

չի գործադրուիլը, տեղի տուած է անկանոն վճարումներու եւ վարչական ապօրինութեանց :

Յանձնաժողովս Պատկ. ժողովոյդ Մայր դիւանէն յանձնուած 6 Յունիս 1927 թուակիր Տօքթ. Կորեկեանի նամակը նկատի առած, եւ «Մաղաքեան» վարչութեան հանդէպ կտրգ մը նկատումներէ զատ խնդրոյն էութեան մասին լուսաբանութիւն մը չի գտնելով յարմար դատեց անձամբ լսել զինքը :

Հրաւէրին պատասխանելով Տօքթ. Կորեկեան, եւ ներկայանալով 20 Յունիս 1927ի նիստին, նախապէս քննիչ յանձնախումբերու վերոյիշեալ տեղեկագիրներով ստուգուած պաշտօնական անկանոնութիւններու մասին յանձնաժողովիս կողմէ հարկ դատուած բացատրութեանց փոխանակ օրինաւոր պատասխանները տալու, անպատշաճ վարմունքով մեկնած է :

Խնամատարական յիշեալ գործերու մասին Տեղապահ Սրբազանը 18 Յունիս 1927ի յայտարարութեան մէջ, ակնարկելով Տօքթ. Կորեկեանի կարգադրութեան, ըսած է թէ. «յանձնարարուած էր Տօքթ. Կորեկեանի սնտուկի կարողութեան համեմատ արձակուած պաշտօնէութեան նուիրատուութիւն ընել: Իսկ ինքը այդ գումարը տուած է ինքնագլուխ, առանց մէկուն բան մը հարցնելու» :

Յանձնաժողովս, խնդիրը ըստ էութեան ներկայացնելով ձեր քարձր նկատաւման «Մոստիչեան» Վարչութեան կողմէ եղած այդ անհոգութիւնը եւ քննութեամբ հաստատուած ապօրինութիւններու մասին ո եւ է օրինական միջոցներուն չի գործադրուիլը, գտած է քննադատելի եւ Ա.զգային շահուց հակառակ :

9. — Կալուածոց Հոգաբարձութեան կողմէ, Տիար Խաչիկ Գէորգեանի անուան եղած փոխատուութեան մասին, «Մոստիչեան» վարչութեան տեղեկագրին 44րդ երեսին մէջ, «ներկայացուած անհրաժեշտ հարկին առջեւ արտօնուած է Կալուածոց Հոգաբարձութիւնը 1100 անգղ. ոսկի գումար մը փոխ տալ» ըսուած է, ինչ որ ի վերջոյ առանց պաշտօնական հրահանգի եւ որոշման, ըստ «Մաղաքեան» վարչութեան համարատուութեան, յանգած է 1469 անգղ. ոսկիի :

Յոյց տրուած (անհրաժեշտ հարկի) մասին, յանձնարարուած է բացատրութիւն ստանալ Պր. Ատրունիէ :

Յանձնաժողովս հետեւելով այդ ցուցմունքին, յԱտենի ժողովոյ լսեց Տիար Ատրունիի բացատրութիւնները, եւ եկաւ այն եզրակացութեան թէ, ընդունելով հանդերձ անհրաժեշտ պայմաններու մէջ եղած կարգադրութիւնը, ցաւալի գտաւ որ այդ առթիւ պէտք եղած օրինական ձեւակերպութիւնները նկատի չեն առնուած եւ ազգային շահ

հերը ապահով հիմերու վրայ չէ կրցած դրուել. որով այս խնդրոյն առթիւ եղած գործելակերպն ալ գտած է պարսաւելի:

10. — Թոքատլեան պանդոկի վարձակալութեան խնդրոյն համար յանձնաժողովս ուսումնասիրելով «Մոստիչեան» եւ «Մաղաքեան» վարչութեանց այդ մասին վերաբերեալ գրութիւնները, կալուածոցի եւ Քաղ. Ժողովոյ ատենագրութիւնները քննիչ յանձնաժողովին եւ «Մոստիչեան» Քաղ. Ժողովոյ անդամներուն կողմէ տրուած տեղեկագիրները, ինչպէս նաեւ փոխանակուած վարձակալութեան, ներկի եւ լոգարաններու պայմանագրութիւնները, եւ յետոյ, հաւաքաբար եւ յանձնաժողովիս անդամներէն կազմուած մասնախմբի միջոցաւ հետզհետէ լսելով Տեղապահ Սրբազանը, Տեարք Տքթ. Անտրէ Վահրամ, Թորոսեան եւ Պր. Սինանեանը, աւարտած է իր քննութիւնը. որուն հետեւեալ արդիւնքը կը հաղորդէ Պատկ. Ժողովոյն նկատաւման:

Յիշեալ պանդոկին վարձակալութեան, 1 յնվ. 1909 թուակիր 15 տարուան պայմանագրին աւարտելուն, «Մոստիչեան» վարչութիւնը տարեկան 3500 հնչուն թրք. ոսկի վարձքով, պանդոկին գոյքերը եւն. ազգին թողուելու պայմանաւ, Տիար Մկրտիչ Թոքատլեանի հետ նոր պայմանագրութիւն մը ստորագրուած եւ Նիսէն կալուածոց հոգաբարձութեան ղրկուած ըլլալուն հակառակ, ետ կը ղրկուի Պր. Թոքատլեանի, որ վշտացած այլեւս կը խզէ իր բանակցութիւնը, եւ այսպէս խնդիրը կը յետաձգուի եւ կը մնայ առկախ:

«Մոստիչեան» վարչութեան համարատուութեան 20րդ երեսին մէջ, այդ պայմանագրութեան վերադարձուելուն պատճառին համար «Տիար Թոքատլեան նոյն գոյքերը պաշտօնապէս իր փեսին Պր. Մէտովիչի փոխանձելուն, պէտք կը տեսնուի պայմանագրութիւնը ստորագրելու նաեւ Պ. Մէտովիչի կողմէ, որ սակայն կը մերժէ» ըսուած է:

Յանձնաժողովս, յիշեալ յայտարարութիւնը ստուգելով նաեւ Տեղապահ Սրբազանին եւ միւս անձերու յայտարարութեամբ, կը կարծէ թէ Կալուածոց Հոգաբարձութիւնը եւ վարչութիւնը, ինչպէս նաեւ Տեղապահ Սրբազանը նախապէս թերեւս չէին գիտեր կարասիներու փոխանցման խնդիրը, եւ ըստ այնմ ընթացք տրուած է այդ պայմանագրութեան պատրաստութեան Պր. Թոքատլեանի հետ:

Մինչդեռ Պր. Սինանեան, յԱտենի ժողովոյս յայտարարած է թէ. պայմանագրութիւնը չի պատրաստուած ինք հրաւիրուած է պաշտօնապէս Քաղ. Ժողով, ուր կը գտնուէին նաեւ Կալուածոց Հոգաբարձութիւնը. եւ ինք ամէնուն ներկայութեան, ուզած է ուղղել այդ քայլը, եւ ըսած է թէ 16 տարի առաջ հանգուցեալ Գ. Զօհրապի միջոցաւ փոխանցման գործողութիւնը կատարուած է Պ. Մէտովիչի, որուն միակ փաստն է՝ մինչեւ այսօր Թոքատլեան Պանդոկի դրան խոշոր

վերտառութիւնը եւ նշանագիրը: Ուստի աւելորդ պիտի ըլլար Տիար Թոգաթլեանի պարտադրել կարասիներու խնդիրը, քանի որ իրը չէր:»

Հակառակ այս թելադրութեան, ներկայները միաձայնութեամբ որոշեր են, այդ պայմանագրութիւնը պատրաստել եւ Պ. Սինանեանի միջոցաւ Նիս դրկելով ստորագրել տալ Պ. Մ. Թոքատլեանի: Եւ ստիկա կատարուած եւ այդ տեղի նստարէն ալ վաւերացուելով դրկուեր է հոգաբարձութեան:»

Իսկ Կալուածոցի 31 Յնվր. 924 թուակիր նիստին մէջ արձանագրուած է թէ, «այդ պայմանագրութիւնը— պատրաստուած Դայսէրլեանի օրով— չէ ստորագրուեր Թոգաթլեանի կողմէ եւ այնպէս կը մնայ առկախ:»

Ահա ի մասսա ազգին շահերուն կիրարկուած այս անորոշութիւնը լուծել անկարելի եղած է: Վասնզի մէկ կողմէն վարչութիւնը «ստորագրուած եւ յետոյ ջնջուած է» կ'ըսէ, միւս կողմէ՝ կալուածոցն ալ «չէ ստորագրուած եւ առկախ մնացած է» կ'արձանագրէ: Մինչդեռ Տիար Թոքատլեանի ստորագրած պայմանագրութիւնը, նոյն իսկ վաւերացուած եւ կալուածոցին յանձնուած ըլլալը հաստատուած է:

Ուրեմն, ջնջումը ո՞վ կատարած է: Եթէ Կալուածոցի անդամներէն ոմանք ինքնագլուխ եւ առանց որոշման տնօրինած են, ինչո՞ւ անոնց հանդէպ օրինական տնօրինութիւնները չեն կատարուած:

Երկրորդ կարեւոր հարցն ալ, կ'ըսուի թէ «ջնջման պատճառը Մէտովիչին կարասիներու փոխանցման խնդիրն է»: արդ քանի որ կարասիներուն փոխանցման գործողութեան տեղեակ էին, ինչո՞ւ կարեւոր ծախքերով ձեռք ձգուած պայմանագրութիւնը կը մերժեն: Եթէ կարասիներուն փոխանցումը կ'անգիտանային, այդ գործողութեան իրազեկ եւ միեւնոյն ատեն թէ Կալուածոցի եւ թէ Թոգաթլեանի փաստաբանը Նիս դրկելէ եւ ստորագրելէ վերջը ինչո՞ւ զինքը չի լսած կը մերժէին, եւ եթէ մերժեցին, եւ եթէ Պր. Սինանեան դիտումնաւոր քայլ առած ըլլար զիրենք շեղեցնելու, ինչո՞ւ փոխանակ օրինաւոր միջոցները գործադրելու տարբեր առիթներով զինքը զնահատած են:

Իրերու այս հիմնովին ներհակ եւ հակառակ գործունէութեանց եւ յայտարարութեանց վրայ, յանձնաժողովս աւելի յառաջացնելով իր քննութիւնները եւ ուսումնասիրութիւնները, դիտեց թէ 1925 Նոյ. 3 թուագրով կալուածոց հոգաբարձութիւնը պարզելով եղելութիւնը, յայտարարեր է քաղ. ժողովի եւ պարտադրեր է վերջ տալ անորոշ եւ վճանգաւոր կացութեան:

Այսինքն երկու տարիէ ի վեր (1924—1926) առանց պայմանագրութեան առկախ եւ անստոյգ վիճակի մը ենթարկուած Թոքատլեան պանդոկի նման կարեւոր հաստատութիւն մը փրկել վտանգաւոր կացութենէ, եւ այդ առթիւ յանձն առնելով ամէն գոհողութիւն, ստիպ-

մամբ կ'ընդունին ներկի խնդիրն ալ, ինչ որ իր կարգին՝ տարբեր տեսակէտով ո՛չ նուազ կարեւոր հանգամանք ունի :

Ներկի խնդրոյն համար, յանձնաժողովս բանաւոր գտած է «Մաղաքեան» համարատուութեան 11—14րդ երեսներու մէջ գրուած յանձնախմբի տեղեկագրով ցոյց տրուած պատճառաբանութիւնները : Միայն թէ պարտք կ'զգայ յիշեցնելու թէ 16 Սեպտ. 1925 (1341) թրուակիր ներկի պայմանագրութիւնը — կամ աւելի ճիշտ համաձայնագիրը — յանձնաժողովս գտած է ապօրէն :

Ստիպողութեան պարագաները, եթէ արգելք եղան օրինաւոր ձեւակերպութիւնները լրացնելու, գոնէ կալուածոցը՝ ստիպուած էր որոշ տուեալներով լիազօր կարգելու անդամները այդ պայմանագրութեան պատրաստութեան համար : Մինչդեռ քաղաքապետութեան 19 Օգոստ. 1925 եւ 5 Սեպտ. 925 թուակիր ազդարարագրերուն վրայ, կալուածոց Հոգաբարձութիւնը տրք. Պարտիզպանեան, Ֆէսլեան, Թօփալեան եւ Քաղ. Ժողովէն տեսարք. Թորոսեան եւ Անտրէ Վահրամէ կը կազմէ յանձնախումբ մը՝ հաւաքաբար բանակցելու Պր. Մէտովիչի հետ : Հակառակ յիշեալներէն երկուքին Քաղ. Ժողովոյ անդամակցելուն, եւ հակառակ այդ հանգամանքով բանակցելուն, Քաղ. Ժողովը տեղեկութիւն չէ ունեցած այդ յանձնախումբին կազմութենէն : Աւելի զարմանալին այն է որ, բանակցութեան համար հակառակ հինգ անդամներ կարգուելուն, Տեսարք Տօքթ. Անտրէ Վահրամ, Թորոսեան, Ֆէսլեան ինքնաբերաբար, եւ առանց կալուածոցի եւ միւս երկու ընկերներուն — Պարտիզպանեան եւ Թօփալեանի զիտակցութեան կը կնքեն եւ կը փոխանակեն Պր. Մէտովիչի հետ 16 Սեպտ. 1925 (1341) թուակիր պայմանագրութիւնը, եւ ներկայացնելով զայն կալուածոց Հոգաբարձութեան, ասիկա ալ 24 Սեպտ. 1925ի նիստին մէջ կը կարգայ տեղեկագիրը, եւ «գոհութիւն ու շնորհակալութիւն» կը յայտնէ մասնախումբին եւ կ'որոշէ գրել վարչութեան առ ի վաւերացում : Վարչութիւնն ալ, «նարկեցուցիչ պարագաներու սխալման ճակ» ընդունած է զայն առանց քննելու եւ առանց քննութեան ենթարկելու :

Յանձնաժողովս նկատելով որ, այդ ներկի պայմանագրութիւնը չի լիազօրուած եւ հաւաքաբար ընտրուած հինգ անդամներէն առանց երկուքին զիտակցութեան միայն երեքին կողմէ ստորագրուած, եւ առանց իրաւասութեան փոխանակուած է, եւ նկատելով որ «Վագֆին» միւթեյկղիին կողմէ չէ ստորագրուած, ուրեմն օրինաւոր պայմանները չի լրացուցած այդ պայմանագրութիւնը գործադրող անդամները եւ վաւերացնող վարչութիւնը պարտագանց նկատելով, հարկ կը տեսնէ յղել խնդիրը վարչութեան՝ ծախսուած 11,000 ոսկիին ապահովութեան համար :

Յետոյ, անցնելով վարձակալութեան եւ լոգարաններու պայ-

մանագրերու քննութեան, յանձնաժողովս ուշի ուշով հետեւած է այդ թուականի գործողութեան, եւ տեսած է թէ, 14 Նոյ. 1925ին, Քաղ. ժողովոյ կողմէ Տեարք Մուսիչեան, Անտրէ Վահրամ, Խորասանեան եւ Կալուածոցէն՝ Պարտիզպանեան, Թորոսեան, Ֆէսլեան, ներկայութեամբ Պ. Սինանեանի, եւ նախագահութեամբ Տեղապահ Սրբազանին, ձեռնարկ անոր, ներկայիս (14 Նոյ. 1925ին) ազգին ձեռքը չի գտնուիր ոեւէ օրինական արժէք ներկայացնող փաստաթուղթ վարձակալութեան պայմանագրութեան մը գոյութիւնը հաստատող, եւ հետեւաբար, հարկ անհրաժեշտ դատուած է լողարաններու խրնդիրներու զոհողութեամբ բանակցութիւն կատարելու. եւ Մէտովիչի դիմելով, ասիկա ըսած է թէ «ինք արդէն ի ձեռին ունի Տեղապահ Ս. Հօր կողմէ ստորագրուած տասը տարուան պայմանագրութիւն մը մինչդեռ ինք ո եւ է յանձնառութիւն մը չունի»:

Ի վերջոյ 26 Նոյ. 1925ին, ներկայութեամբ վերոյիշեալներուն, 10 տարուան եւ տարեկան 3500 հնչուն ոսկւոյ պայմանագրութեան պատճենը կը կարդացուի, յետ համամտութեան «փառափե» կ'ըլլայ եւ յետոյ 14 Յնվր. 1926ին կնքուած պահարանի մէջ կը յանձնուին Կալուածոց Հոգաբարձութեան պահուելու համար:

Յիշեալ տեղեկագրին նշտութիւնը հաստատուած է թէ Տեղապահ Սրբազան Հօր եւ թէ Տօթ. Անտրէ Վահրամ եւ Թորոսեանի կողմէ:

Յանձնաժողովս ուշադրութեամբ հետեւելով այդ յայտարարութեանց, դիտեց թէ 14 Յնվր. 1926 թուականին պահարանի մէջ կրնաքուած եւ պահուած ու այսօր ի զօրու եղող պայմանագրութիւնը, Պր. Սինանեանի գիրով եւ Տեղապահ Սրբազանին եւ Մէտովիչի կողմէ ստորագրուած, պատրաստուած եւ վաւերացուած է 15 Սեպտ. 1924 (1340) ին: Միեւնոյն օրը արձանագրուած է նաեւ Բերայի Յրդ նօտարութեան 8267րդ թիւին մէջ:

Այս պայմանագրութեան պատրաստուած թուականին, ո՛չ Քաղ. ժողովոյ եւ ո՛չ Կալուածոցի ատենագրութեան մէջ արձանագրութեան մը չի հանդիպեցանք: Ուրեմն յանձնաժողովս այս փաստերուն ներկայութեան զարմանալի իրողութեան մը առջեւ գտնուեցաւ: Վասնզի, ըստ Տեղապահ Սրբազանի յայտարարութեան, առանց կալուածոցի եւ վարչութեան գիտութեան եւ որոշման բան մը չէ ստորագրուած» կ'ըսէ, մինչդեռ, թէ՛ Տեղապահ Սրբազանը եւ թէ վարչութեան անդամները, ոչ միայն տեղեկութիւն չունին այդ թուականին յիշեալ պայմանագրութեան ստորագրութիւններէն, այլ եւ կը կարծեն «պատճէն» պատրաստուած ըլլայ 14 ամիս վերջը, — այսինքն, 26 Նոյ. 1925ին —: Եւ կ'ըսեն թէ, «ներկի եւ լողարաններու անջատ պայմանագրութեամբ եթէ զոհողութիւն ընելու յանձն արած են, երկուսաբար ի վեր պայմանագրութիւն չունենալն էր»:

Արդ ներկայացուած պաշտօնական պայմանագրու թիւեր յոյժ կը զարմացնէր ներկայ գտնուող Տօբթ. Անտրէ Վահրամ եւ տիար Թորոսեանը եւ աւելի կը զարմանային երբ իրենց ներկայութեան Պ. Սինանեան կը յայտարարէր թէ «իրենք գիտէին եւ գիտութեամբ շարժեցան :»

Յանձնաժողովս, այս կացութեան հանդէպ, ստիպեալ հարցուց Պ. Սինանեանի թէ, քանի որ պայմանագրութեան պատրաստութեան համար Քաղ. Ժողովոյ եւ Կալուածոցի պատուիրակութեանց յանձնախումբին 14 Նոյ. 1925ի նիստին ինքն ալ ներկայ գտնուած էր, ինչո՞ւ ինքը իր կալուածոցի իրաւագէտ խորհրդակտնի հանգամանքով չի յիշեցուց ներկաներուն, 14 ամիսներ առաջ ստորագրուած եւ վաւերացուած այդ պայմանագրութիւնը :

Պատասխանելով ըսաւ թէ, իրենք արդէն գիտէին թէ 14 ամիս առաջ այդ պայմանագրութիւնը իմ կողմէս խմբագրուելէ վերջը՝ ստորագրուած է Տեղապահ Սրբազանին կողմէ, եւ վաւերացուելով փոխանձուած է Մէտովիչի հետ : Հետեւաբար իրենց գիտցածը յիշեցնելու պէտք չէի տեսաւ ծ :

Այս ըսածները փաստելու համար 2 Դեկտ. 1341 (1925) թուակիր լոգարաններու պայմանագրութեան մէջ գրուած «Թորքաւոյեան պանդոկին ներկայ վարձակալը Նիքոլա Մէտովիչի հետ կազմած եւ փոխանակուած վաւերացեալ պայմանագրութեան ծրագրուածին համաձայն, յիշեալ վարձակալին կողմէ ամբողջ սենեակներուն դրուելիք նուազագոյն 150,000 ոսկի ծախքով շինուելիք եւ նմոյշը այժմ յիշեալ պանդոկին մէջ գտնուող մի քանի հատ նորածեւ եւ կատարեալ լոգարաններու համաձայն... եւն :» պարբերութիւնը ցոյց կուտար :

Յանձնաժողովս, այդ փաստարկութիւնը օրինաւորութենէ աւելի կը կարծէ թէ մասնաւոր դիտումով խմբագրուած է. քանի որ 15 Սեպտ. 1924ի պայմանագրութեան ծրագրուածին մէջ՝ քացորորտապէս հշտուած է թէ, «վարձակալը եթէ պանդոկին մէջ ի նորոյ լոգարաններ եւ այլ առողջապահական կազմակերպութիւններ եւ ուրիշ զարդեր շինելու ըլլայ, ներկայ պայմանագրութեան Յրդ յօդուածին տրամադրութեան համաձայն, պայմանագրութիւնը լրանալուն առանց փոխարժէքի եւ «վազֆ»ին նուէր ըլլալու պայմանաւ գործածելի վիճակի մէջ տիրոջ պիտի ձգէ» : Լոգարաններու յիշեալ պայմանագրութեան մէջ, ո՛չ միայն ասիկա չէ մատնանշուած, այլ ընդհակառակը կարծեցնել տրուած է թէ, «ծրագրուածին մէջ արդէն 150,000 ոսկի նշանակուած եւ իբր թէ ազգը լոգարաններու համար մասնակցելու նախապէս տրամադրուած ըլլար :»

Հետեւաբար ըսուածին պէս, 15 Սեպտ. 1925 թուակիր պայմանագրութիւնը եթէ ի ձեռին ըլլար, ծրագրուածով լոգարաններու շինութեան պարագային վարձակալը յօժարութիւն յայտնած էր

ազգին ձգելու : Ուրեմն, ի՞նչ հարկ կար զոհողութեանց եւ մասնաւորաբար 150,000 ոսկւոյ աւելորդ յանձնառութիւն մը ստանձնելու :

Հետեւցնելով տրուած բացատրութիւններէն եւ ցոյց տրուած փաստաթուղթերէն յանձնաժողովս եզրակացուցած է թէ,

1. 1909 թուականին 15 տարուան կնքուած պայմանագրութիւնը, 1 Յնվր. 1924ին լրացած ըլլալով, ըստ օրինի պէտք էր որ կալուածոց Հոգաբարձութեան քով գտնուէր : Մինչդեռ այդ պայմանագրութիւնը գոյութիւն չունի :

2. 1 Յնվր. 1909 թուակիր պայմանագրութեան 1Արդ տարին, թղթադրամի եւ հնչուն ոսկիի տարբերութեան համար, Տիար Տէր-Մովսէսեանի օրով մնացորդ 4 տարուան համար կնքուած եւ փոխանակուած պայմանագրութիւնը կորսուեր է :

3. — 1924 Փետրվարին Տիար Մ. Թօքաթլեանի կողմէ ստորագրուած եւ ազգին շահերուն յոյժ նպաստաւոր պայմանագրութիւնը առանց տրամաբանական պատճառի ջնջուած եւ վերադարձուած է. որուն համար, կալուածոցի ատենագրութեանց մէջ ո՛ր եւ է արձանագրութիւն չի գտնուելուն դերակատարները մնացած են անձանօթ :

4. — 15 Սեպտ. 1924 թուակիւ պայմանագրութիւնը, որ ստորագրուած, վաւերացուած եւ փոխանակուած ըլլալուն հակառակ, սկիզբէն մինչեւ վերջը, մինչեւ 14 Յունվար 1923 պահուած է գոյութիւնը, որուն հետեւանքով «Մոստիչեան» վարչութիւնը պարտադրուեր է Ազգ. արժանապատուութիւնը ոտնակոխելով ամէն զոհողութիւն յանձն առնել, եւ ստիպուեր է ազգը 161,000 ոսկիի հարկին տակ դնել :

Հետեւաբար, Պ. Սինանեանի կողմէ խմբագրուած եւ իր ձեռքով վաւերացուած 15 Սեպտ. 1924 թուակիր եւ այժմ ի գօրու եղած պայմանագրութիւնը, հակառակ այդ թուականին Տեղապահ Սըբազանին կողմէ ստորագրուած եւ գոյութիւն սենեցած ըլլալուն, յանձնաժողովս կը կարծէ թէ, դիտումնաւոր կերպով պահուած է, պարզապէս խնդրոյն էութենէն անգիտակ եւ մեծամասնութիւն կազմող պատասխանատու անձերը համոզելու եւ պարտադրելու համար զոհողութեան եւ կնքելու համար ներկի եւ յոգարաններու պայմանագրութիւնները :

Եզրակացնելով, վերեւ մանրամասնութեամբ յիշուած դիտողութեանց համաձայն, յանձնաժողովս «Մոստիչեան» վարչութեան գործունէութեան մասին մատնանշուած որոշ կէտերը գտած է ազգ. հիմնական օրէնքներուն հակառակ եւ ազգային շահերու վնասակար, հետեւաբար պարտաւելի. իսկ Տեղապահ Սըբազանին հանդէպ՝ ներկայ տեղեկագրովս ցոյց տրուած կէտերուն մէջ ամբաստանագիրը կը գտնէ իրաւացի :

Յանձնաժողովիս կողմէ տեղեկաբեր կարգուած են Տեարք
Լուսթֆիկ Գուլումնեան, Միսաք Նաուլեան, Եղուարդ Շիրինեան:

25 Յունիս 1927

Խորին յարգանքով

Ձեռնհասութեան
դիւան

Լուսթֆիկ Գուլումնեան
Տէր Յուսիկ Բահանայ

Իրաւասութեան
դիւան

Միսաք Նաուլեան
Յովհ. Իսագուլեան

Հանարակաշտութեան
դիւան

Եղուարդ Շիրինեան
Խաչիկ Սվանեան
Մագսուհ Պապանեան

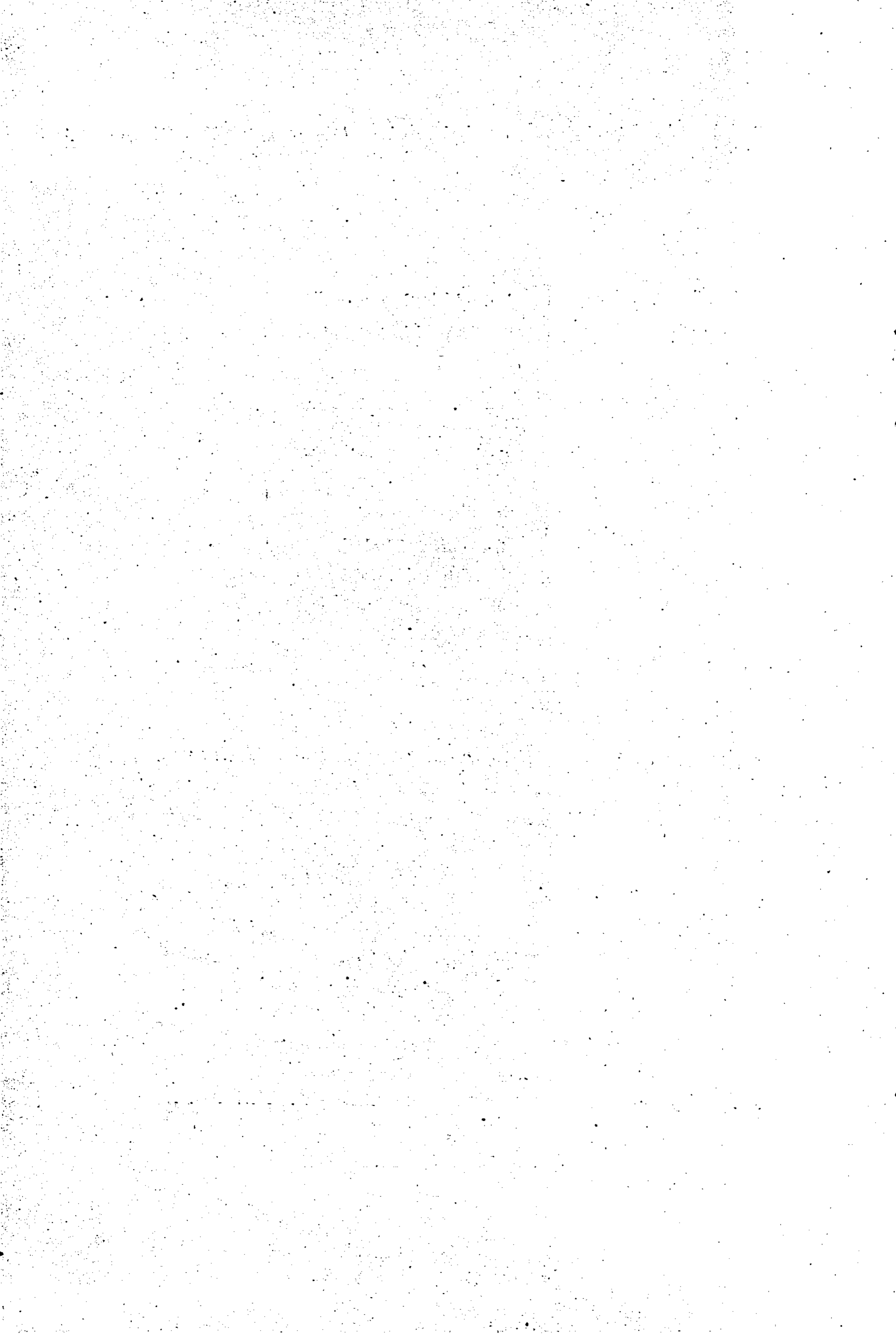
Իրաւասութեան դիւանէն Տիար Յ. Թորոսեանի տեղ ընտրուած է
Պ. Ասրունի

Յանձնաժողովս ինչպէս որ Թոգաթլեանի ամբողջ գործառնութեանց առթիւ Մուստիշեան վարչութիւնը իր Ս. Նախագահովը մէկտեղ պատասխանատու նկատած է, նոյնպէս նոյն գործառնութեանց համար առանց բացառութեան պատասխանատու կը նկատեմ նաեւ Կալուածոցի իրաւագէտ խորհրդական Պր. Սինանեանը:

Նոյնպէս Ազգ. Խնամատարութեան դրամներուն կամայական բաշխումներուն եւ անձնականին համար 600 ոսկի գանձելով, խնամատարական անտուկին 3000 ոսկիէ աւելի մնաս մը պատճառելուն համար նախորդ Տնօրէն Տօքթ. Կորեկեանը պատասխանատու կը նրկատեմ, ինչպէս որ Մաղաքեան վարչութեան եւ Տնտեսական Խորհրդոյ քննիչ յանձնաժողովները իրենց տեղեկագիրներով թէ Պր. Սինանեանը եւ թէ Տօքթ. Կորեկեանը պատասխանատու նկատած են:

25 Յունիս 1927

ՍԱՐԳԻՍ ԷՍՄԷՐՅԱՆ

442002

BIBLIOTHEQUE NATIONALE DE FRANCE

3 7513 02061140 5

b2